

Riktlinjer för handläggning av ärenden enligt lagen om stöd och service till vissa funktions- hindrade (LSS)

Datum: 2024-04-08
Handläggare: Pia Aalto, Andreas Karlsson
Dnr: VON/2023:62-1.3.1

Dokumentinformation

Beslutshistorik

Beslutad av vård- och omsorgsnämnden

2024-04-25, § 48

Giltighet

Gäller från och med: 2024-06-01

Gäller till och med: Tills vidare

Förvaltare¹

Inom vård- och omsorgsnämndens ansvarsområde.

Kategori

- Anvisningsdokument

Uppföljning

Hur: Översyn av dokumentet.

När: Vid behov

¹ Förvaltarens ansvar innebär att:

- dokumentet efterlevs
- är tillgängligt
- följa eventuellt ändrade förutsättningar för dokumentet
- dokumentet följs upp och revideras
- dokumentet är aktuellt och uppdaterat

Innehåll

Rättssäker myndighetsutövning	4
Delegationsordning.....	4
Värdegrund.....	4
Vård- och omsorgsförvaltningens värdegrund	4
Jämställdhet.....	4
Syfte och kvalitet	5
Rätten till insatser 7 § LSS.....	5
Ansvarig kommun	5
Utländska medborgare.....	6
Generellt om bedömning enligt LSS.....	6
Personkretsen 1 § LSS.....	7
Domar	8
Insatserna enligt 9 §.....	9
Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans 9 § 2 LSS	9
Ledsagarservice 9 § 3 LSS.....	22
Kontaktperson 9 § 4 LSS	23
Avlösarservice i hemmet 9 § 5 LSS	24
Korttidsvistelse 9 § 6 LSS	25
Korttidstillsyn 9 § 7 LSS	26
Bostad med särskild service för barn och ungdomar 9 § 8 LSS.....	27
Bostad med särskild service för vuxna 9 § 9 LSS	29
Daglig verksamhet 9 § 10 LSS	31
Individuell plan	32
Handläggning	33
Ansökan	33
Utreda behov	33
Beslut.....	33
Hantera överklagan.....	34
Dokumentation i handläggning.....	34
Formellt om beslut	34
Formellt om överklagande	34
Följa upp och omprövning	35
Kollegie- och aktgranskning	35
Barnets bästa.....	35
Barnkonventionens grundprinciper	36
De sju stegen i processen.....	36
Förhandsbesked och tillfällig vistelse	36
Övrigt.....	37
Anhörigperspektiv	37
Anmälan om missförhållande som rör barn	37
God man och förvaltare.....	37
Lex Sarah och avvikelser.....	38
Samverkan.....	38
Sökande med annat språk	38
Tystnadsplikt	38
Planering vid slutenvård	38
Regionens tandvårdsstöd.....	38
Avgifter	39

Riktlinjer för insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Rättssäker myndighetsutövning

Detta dokument presenterar riktlinjer avseende handläggning av ärenden enligt:

- Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Riktlinjen syftar till att skapa ett enhetligt och likvärdigt arbetssätt vid prövning av det stöd som faller inom vård- och omsorgsnämndens ansvarsområde för målgruppen inom LSS. Den här riktlinjen ska också fungera som vägledning i arbetet med prövningsförfarande och skapa förutsättningar för att enskilda medborgare bemöts av en rättssäker myndighetsutövning.

Riktlinjerna innebär inte någon inskränkning av den enskildes rätt att få en individuell prövning av sin ansökan. Samtliga ansökningar behovsprövas utifrån individuella förhållanden på delegation av vård- och omsorgsnämnden. Riktlinjerna utgår från aktuella lagrum, förarbeten, föreskrifter, rättspraxis och andra relevanta dokument.

Delegationsordning

Beslut avseende insatser enligt LSS fattas på delegation av vård- och omsorgsnämnden. I de ärenden där delegation inte finns ska varje enskilt ärende skrivas fram med bedömning och förslag till beslut. Vård- och omsorgsnämndens enskilda utskott fattar beslut i enskilda ärenden där handläggare inte har delegation. Av antagen delegationsordning framgår vem som är beslutande.

Värdegrund

Vård- och omsorgsförvaltningens värdegrund

Enligt vård- och omsorgsförvaltningens värdegrundsskrift ska respekt för individen och professionalism känneteckna förvaltningens förhållningssätt. Utgångspunkten är en humanistisk människosyn. Alla människor har samma värde, samma rätt att påverka sin situation och samma rätt till hjälp och stöd. Förvaltningens medarbetare ska vara lyhörda för enskildas behov, se hela människan och den situation denne befinner sig i. Medarbetare ska möta människor med empati och omtanke.

Ledord för värdegrunden: självbestämmande, integritet, trygghet, värdighet, respekt, kontinuitet, flexibilitet och helhetssyn.

Jämställdhet

Katrineholms kommun har undertecknat deklARATIONEN för jämställdhet, CEMR. Deklarationen är ett verktyg för vad kommunen behöver arbeta vidare med inom jämställdhetsintegrering. Rörande social omsorg är uttalat att kommunen ska främja lika tillgång till social omsorg och sociala tjänster. I myndighetsutövning innebär det likvärdiga krav och förväntningar vid bedömning av kvinnors och mäns behov. Ett systematiskt sätt att inhämta uppgifter om enskildas individuella behov är genom IBIC.

Syfte och kvalitet

Verksamhet enligt LSS ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som anges i 1 §. Målet skall vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

Verksamhet enligt LSS ska vara av god kvalitet och bedrivs i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.

För verksamheten ska finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service ska kunna ges.

Av förarbetet till LSS framhålls följande kriterier för god kvalitet

- Hänsyn till barns särskilda behov
- Hänsyn till alla människors lika värde
- Överensstämmelse med målen för verksamheten
- Rättssäkerhet
- Medinflytande för den enskilde
- Lättillgänglig service
- Ett bra bemötande gentemot den enskilde
- Att personal har lämplig utbildning och erfarenhet
- Väl fungerande arbetsledning

Var och en som fullgör uppgifter enligt LSS ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet.

Rätten till insatser 7 § LSS

Personer som anges i 1 § har rätt till insatser enligt 9 § 1-10 om de *behöver* sådan hjälp och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Den enskilde skall genom insatserna tillförsäkras *goda levnadsvillkor*. Insatserna skall anpassas till mottagarens *individuella behov* (7 §). Vid bedömningen av om den enskilde har behov av insatsen i sin livsföring måste jämförelser göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159 s 172). För att viss insats enligt 9 § skall kunna nekas den funktionshindrade på grund av att behovet tillgodoses på annat sätt, skall behovet också *faktiskt* tillgodoses, det räcker inte med att behovet *kan* tillgodoses på annat sätt (prop. 1992/93:159 s 172).

Insatser enligt LSS ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det. Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare begära insatser för honom (8 § LSS).

Ansvarig kommun

En kommuns ansvar gäller mot dem som är bosatta i kommunen (16 § LSS). Som regel kan uppgifter från folkbokföringen ge vägledning rörande vilken kommun som är att betrakta som bosättningskommun.

Emellertid finns vissa undantag från den grundregeln. En kommun behåller ansvaret för insatser enligt LSS om en person som till följd av ett beslut av kommunen är bosatt i en annan kommun i:

- 1) familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende enligt 6 kap. socialtjänstlagen (SoL)
- 2) särskild boendeform för äldre människor enligt 5 kap. 5 § andra eller tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2 SoL
- 3) bostad med särskild service enligt 5 kap. 7 § tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2 SoL
- 4) gentemot en person som till följd av ett beslut av kommunen vistas i en annan kommun i ett skyddat boende enligt 6 kap. SoL.

Utländska medborgare

Utländska medborgare som inte har uppehållstillstånd eller uppehållsrätt för att få vistas i Sverige kan som regel inte folkbokföras. Den som enligt folkbokföringens bestämmelser inte blir folkbokförd är inte att anse som bosatt i kommunen och kan följaktligen inte ges insatser enligt LSS. Uppgifter om folkbokföring hämtas genom Skatteverket.

Generellt om bedömning enligt LSS

Prövning av rätt till insats enligt LSS sker i två steg. I det första steget ska avgöras om den enskilde omfattas av någon av de tre personkretsar som har rätt till insatser enligt lagen. Personkretsarna 1 och 2 avser personer med särskilda diagnoser. För att utreda dessa personkretsar krävs således att den enskilde genomgått utredning och erhållit någon av de angivna diagnoserna. Det är som regel regionens olika kliniker som utreder sådana funktionsnedsättningar. Personkrets 3 avser en vidare och icke definierad grupp där det blir fråga om att bedöma hur den enskildes funktionsnedsättning påverkar möjligheten att klara vardagsaktiviteter och att leva självständigt.

Vid bedömning av personkrets ska medicinska uppgifter om funktionsförmåga inhämtas. Exempel på sådana medicinska handlingar:

- Läkarutlåtande/utlåtande om hälsotillstånd, inklusive diagnos/prognos (blankett tillhandhålls genom Försäkringskassan)
- ADL-intyg eller -status, utlåtande som beskriver funktionsförmågan i aktiviteter i det dagliga livet, vanligtvis utfärdat av arbetsterapeut
- Psykologutlåtande, utgår från en psykologutredning och beskriver kognitiva funktioner

Legitimerad personal kan också utfärda andra handlingar såsom intyg med mera. Handläggaren kan i utredningssyfte även ställa riktade frågor till den legitimerade personalen.

Av ovan beskrivna följer att enskilda som inte omfattas av LSS personkrets heller inte kan ges insatser enligt lagen.

Ett andra steg i bedömningen är att utreda om den enskilde har behov av ansökt insats. I den delen ställs ansökan och hjälpbehov i förhållande till vad de olika insatserna syftar till. För att en ansökan ska kunna avslås krävs att behovet faktiskt är tillgodosett på annat sätt. Även i denna del av bedömningen hämtas uppgifter från medicinska handlingar. Men också från den enskildes egna beskrivning och andra källor, som t.ex. anhöriga eller skola. Om det begärda stödet inte kan ges med stöd av LSS kan behovet prövas mot socialtjänstlagen (SoL). Det kan t.ex. gälla situationer då den enskilde avser att bo i ordinärt boende och behöver stöd i det egna hemmet.

Personkretsen 1 § LSS

Första punkten omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd. Med utvecklingsstörning avses en intellektuell funktionsnedsättning, som sammanhänger med en under utvecklingsperioden (före 16 års ålder) inträffad brist eller skada.

Med autism och autismliknande tillstånd avses sådana djupgående störningar i fråga om social förmåga, kommunikation och beteende som medför ett allvarligt funktionshinder i fråga om psykosocial och/eller pedagogisk anpassning (prop.1993/93:159 s 167).

Andra punkten beskriver vilka personer som erhållit ett begåvningshandikapp i vuxen ålder och som omfattas av lagen. Det är fråga om personer som efter utvecklingsåren (fram till 16 års ålder) drabbats av en hjärnskada och till följd *ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder*. Utlösande faktorer ska vara sjukdomar av kroppslig art – tumörer, hjärnblödningar, inflammationer och så vidare – eller skador som har föranletts av yttre våld, t.ex. trafikskador. Däremot avses inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp t.ex. demenser, och inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Dessa personer kan enligt förarbetet till LSS endast omfattas av lagen om de uppfyller kriterierna i tredje punkten (prop. 1992/93:159 s. 167-168). Av rättspraxis följer dock att personer med demenssjukdom kan innefattas av andra personkretsen. Utgångspunkten är att demenssjukdom, trots uttalanden i förarbetet, är en kroppslig sjukdom. En förutsättning för att personer med demens ska omfattas av den andra personkretsen är också att det samtidigt föreligger ett betydande och begåvningsmässigt funktionshinder och att det inte är fråga om en sjukdom som förorsakats av normalt åldrande.

Tredje punkten omfattar personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. Här inbegrips barn, ungdomar och vuxna med långvariga habiliterings- och rehabiliteringsbehov. Alla angivna rekvisit ska vara uppfyllda för att lagen skall vara tillämplig (prop. 1992/93:159 s. 168).

Med *varaktighet* avses att funktionsnedsättningen inte är av tillfällig eller mer övergående natur. För att funktionsnedsättningen ska anses vara *stor* krävs att den har sådan karaktär eller omfattning att den starkt påverkar flera viktiga livsområden samtidigt, t.ex. boende, fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Det gäller t.ex. om en person till följd av funktionsnedsättningen dagligen är mycket beroende av hjälpmedel eller annan persons hjälp för den dagliga livsföringen i boendet eller för att meddela sig med andra eller ta emot information (prop.1992/93:159 sid 55).

Med *betydande svårigheter i den dagliga livsföringen* avses att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som t.ex. hygien, toalettbestyr, påklädning, mathållning och förflyttning. Andra svårigheter kan vara att kommunicera med andra. Med *omfattande behov av stöd och service* avses både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Den enskilde ska i allmänhet ha ett återkommande behov av särskilt stöd för att klara funktioner som andra kan klara på egen hand (prop.1992/93:159 sid 56).

Om en person med *missbruksproblem* erhåller ett stort och varaktigt funktionshinder som förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service, vare sig det beror på missbruket eller inte, omfattas han eller hon av lagen. Detsamma gäller personer med långvariga *psykiska störningar eller psykisk sjukdom* där symtomen leder till nedsättning av de psykiska och sociala funktionerna i sådan grad att kriterierna i tredje punkten är uppfyllda (prop. 1992/93:159 s. 169). Specifika insatser som psykiskt störda personer kan behöva i form av t.ex.

behandlingsalternativ bör emellertid inte tillgodoses inom ramen för LSS (prop. 1992/93:159, s. 57).

För att en person ska omfattas av LSS krävs också att det är uppenbart att funktionshindret inte beror på *normalt åldrande*. En naturlig, med åldern sammanhängande, funktionsförlust av den omfattning som lagen förutsätter inträder i realiteten enbart hos äldre. Som äldre betraktas enligt vanligt språkbruk personer över den allmänna pensionsåldern 65 år (prop. 1992/93:159 s. 169).

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 4440-11. En stomiopererad kvinna med diabetes och nedsatt kognitiv förmåga efter att ha drabbats av blodpropp i hjärnan ansågs inte tillhöra personkretsen enligt 1 § 3 p LSS. Kvinnan behövde viss hjälp med den dagliga livsföringen, men hade inte så betydande svårigheter som medför ett omfattande behov av stöd och service i lagens mening.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 7020-06. En 58-årig man med Alzheimers sjukdom ansågs tillhöra personkretsen enligt 1 § 2 p LSS. Alzheimers sjukdom bedömdes utgöra ett funktionshinder till följd av hjärnskada i vuxen ålder föranledd av kroppslig sjukdom.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 4994-00. En barndomsdöv, 4-årig flicka ansågs tillhöra personkretsen enligt 1 § 3 p LSS. Med hänsyn till detta ansågs föräldrarnas behov av avlösarservice, bl a för att delta i teckenspråksundervisning, böra tillgodoses med stöd av LSS och inte med stöd av SoL.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 588-15. En 60-årig kvinna med demenssjukdomen Cadasil ansågs tillhöra personkretsen enligt 1 § 2 p LSS. Kvinnan hade till följd av sin bestående hjärnskada ett omfattande behov av andra personers hjälp för att klara sin dagliga livsföring. Det fanns flera moment i vardagen som hon inte klarade att själv utföra, bland annat på grund av bristande initiativförmåga. Hennes bestående begåvningsmässiga funktionshinder bedömdes vara betydande.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 6824-13. En blind man som även hade en kognitiv nedsättning, depression, astma, epilepsi och reumatism, ansågs inte tillhöra personkretsen enligt 1 § 3 p LSS. Mannen behövde viss hjälp i sin dagliga livsföring, men hans funktionshinder ansågs inte förorsaka honom betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd och service.

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 1167-19. En man som drabbats av stroke och därmed kognitiv nedsättning med påverkan på hans orienteringsförmåga, uppmärksamhet, minnesfunktioner och exekutiva funktioner tillhörde inte personkretsen enligt 1 § 2 p LSS. Det saknades tydlig dokumentation till stöd för att mannen hade ett sådant betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder som avses. Dessutom hade läkaren uppgivit att mannen inte hade någon intellektuell funktionsnedsättning.

Insatserna enligt 9 §

I 9 § LSS finns den så kallade insatskatalogen som beskriver de insatser som kan ges med stöd av lagen. Eftersom LSS har ett dubbelt huvudmannaskap delas ansvaret för insatserna mellan kommun och region. Regionen svarar för den första punkten i insatskatalogen medan kommunen har ansvar för övriga insatser.

1. Rådgivning och annat personligt stöd (regionens ansvar)
2. Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till sådan assistans
3. Ledsagarservice
4. Biträde av kontaktperson
5. Avlösarservice i hemmet
6. Korttidsvistelse utanför det egna hemmet
7. Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år
8. Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar
9. Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna
10. Daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder (personkrets 1 och 2).

Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans 9 § 2 LSS

Syfte

Med personlig assistans avses ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som behöver hjälp med andning, sin personliga hygien, att klä av sig och på sig, att kommunicera med andra, stöd för att förebygga skada och stöd på grund av ett medicinskt tillstånd (grundläggande behov). Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Personlig assistans för andra personliga behov avser även tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid), tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Personlig assistans till barn

Vid bedömning av rätt till personlig assistans till barn ska bortses från det hjälpbehov som barnet har och som en vårdnadshavare ska tillgodose enligt föräldrabalken. Det innebär att det bara är det hjälpbehov som på grund av funktionsnedsättning går utöver den hjälp som barn i motsvarande ålder behöver som kan berättiga till personlig assistans.

Av 9 f § LSS följer att föräldraavdrag ska göras genom en särskild schablon i syfte att beakta den del av barnets hjälpbehov som omfattas av vårdnadshavares föräldraansvar. Avdraget ska göras både utifrån grundläggande och andra personliga behov och i förhållande till barnets ålder. Av bilaga till förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade framgår vilka avdrag som ska göras. Utifrån att avdragen är olika beroende på om det rör sig grundläggande eller andra personliga behov följer också att två skilda beräkningar och avdrag ska tillämpas. Det innebär att grundläggande och andra personliga behov ska sammanräknas var för sig innan avdrag. Innan avdraget ska samtliga behov beaktas, även de som inte sammankopplas med barnets funktionsnedsättning.

Det är inte alla grundläggande och andra personliga behov som omfattas av föräldraavdraget. Enligt 9 f § LSS ska föräldraavdrag inte göras till den del hjälpbehovet avser:

1. andning eller stöd i samband med ett medicinskt tillstånd enligt första stycket 9 a § LSS åtgärder som är direkt nödvändiga för att hjälp med andning eller stöd i samband med
2. medicinskt tillstånd enligt första stycket 9 a § LSS ska kunna ges
3. måltider i form av sondmatning,
4. åtgärder som är direkt nödvändiga för förberedelse och efterarbete i samband med sådana måltider,
5. grundläggande behov från och med den månad då barnet fyller 12 år,
6. andra personliga behov före den månad då barnet fyller ett år, eller
7. andra personliga behov från och med den månad då barnet fyller 18 år.

När det gäller både grundläggande och andra personliga behov ska dessa vara personliga, det vill säga barnets egna, för att kunna ligga till grund för personlig assistans. De grundläggande behoven är definierade i 9 a § LSS. Gällande andra personliga behov är dessa inte lika tydligt avgränsade. Hjälpen ska dock ha en direkt koppling till ett individuellt behov i det dagliga livet. Sådana aktiviteter som städ, tvätt och inköp är som regel inte barnets personliga behov. Däremot kan ett äldre barn genomföra aktiviteter på sin fritid såsom inköp av kläder och liknande. De behov som är personliga och åldersadekvata kan beaktas.

Väntetid och beredskap ska beaktas innan föräldraavdraget tillämpas. Det innebär att väntetid och beredskap ska räknas om till assistanstimmar (en fjärdedel väntetid räknas om till två assistanstimmar) före avdraget görs (Försäkringskassans vägledning 2003:6 Version 33, s. 65-67).

Bedömningsgrunder assistans

Bedömningsgrunderna för rätt till personlig assistans ska så långt som möjligt vara samordnade med Försäkringskassans motsvarande bedömningsgrunder för erhållande av assistansersättning enligt SFB. Nedan följer en sammanfattande beskrivning av de faktorer som är avgörande vid bedömningen av rätt till personlig assistans.

Grundläggande behov

De grundläggande behoven är hjälp med andning, personlig hygien, att klä av sig och på sig, att kommunicera med andra, stöd för att förebygga skada och stöd på grund av ett medicinskt tillstånd.

För att få personlig assistans för personlig hygien, måltider, att klä av och på sig ska de grundläggande behoven vara av integritetsnära och kvalificerad karaktär. All hjälp med de grundläggande behoven är inte av sådan karaktär att de ger rätt till personlig assistans. Enligt lagens förarbeten ska den hjälpen vara av mycket privat karaktär och insatsen ska vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur, i regel av mycket personligt slag. Propositionsutskottet tyder på att lagstiftaren främst menade sådana hjälpbehov som uppfattas som mycket privata och känsliga för den personliga integriteten och där den funktionshindrade måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges (högsta förvaltningsdomstolen, HFD mål nr 5321-07).

De behov som inte är av grundläggande karaktär kan istället avse andra personliga behov. Ett hjälpbehov i en särskild situation kan i vissa delar avse grundläggande behov och i andra delar andra personliga behov, helt beroende på hjälpbehovets karaktär. Det vill säga, vissa moment kan vara av integritetskänsligt slag medan andra inte är det.

Aktiverings- och motiveringsinsatser

Om den enskilde på grund av en psykisk funktionsnedsättning behöver kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser för att han eller hon själv ska klara att tillgodose ett av de grundläggande behoven matintag, personlig hygien, av- och påklädning eller kommunikation, ska sådana insatser beaktas som en del av hjälpen med det grundläggande behovet. Aktiverings- och motiveringsinsatser ska i det sammanhanget vara av kvalificerad natur och innebära mer än vägledning, påminnelser och instruktioner. Ett mer allmänt stöd ska inte beaktas, men kan däremot vara ett annat personligt behov. Sådant kvalificerat stöd som avses i bestämmelsen har tidigare lämnats, genom äldre lagstiftning, inom ramen för det grundläggande behovet annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (prop. 2021/22:214, s. 69-70). En enskilds passivitet, behov av vägledning, påminnelser och instruktioner som kan ges av någon med adekvat utbildning inom autism och intellektuell funktionsnedsättning innebär inte kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser (HFD mål nr 3757-18).

Andning

Ett behov av hjälp med andning i den mening att det utgör ett grundläggande behov förutsätter dels att den enskilde har en dokumenterad nedsättning av någon av andningsfunktionerna, dels att det kan finnas en risk för den enskildes hälsa, ytterst den enskildes liv, om hjälpinsatserna inte ges. Hjälpåtgärder som mer allmänt syftar till att förbättra andningsförmågan eller underlätta andning ger således inte rätt till personlig assistans som ett grundläggande behov. Hjälp med andning kan t.ex. avse avancerad andningsgymnastik, respiratorvård, hantering av trakealkanyl vid trakeostomi, slemsugning i andningsvägarna och övervakning på grund av risk för kvävning eller lungblödningar (HFD, mål nr 3527-14). Som en förutsättning för att en hälso- och sjukvårdsåtgärd ska ge rätt till personlig assistans gäller att åtgärden kan utföras som egenvård utanför tillämpningsområdet för hälso- och sjukvårdslagen (prop. 2018/2019:145 s.29).

Hela hjälpbehovet är assistansgrundande när det gäller andning. Det behöver alltså inte röra sig om privata eller integritetskänsliga behov. Dock gäller att andning omfattas av grundläggande behov så länge som hjälpbehovet pågår. Förberedelser och efterarbete grundar rätt till personlig assistans som andra personliga behov (prop. 2019/2020:92, s. 18-22).

Personlig hygien

Det grundläggande behovet personlig hygien innefattar ett antal moment som kopplas till att hålla kroppen ren. Hjälpbehovet ska vara av integritetsnära karaktär, exempelvis praktisk hjälp med toalettbesök, dusch och olika former av kroppsvård. Dock ingår inte sminkning, hårborstning, insmörjning och rakning då dessa hjälpbehov inte syftar till att hålla kroppen ren från smuts och ohälsosamma ämnen (HFD, mål nr 1959-19).

Hjälp med måltider

En enskild kan behöva mycket stöd och hjälp runt en måltid. Det kan gälla allt från att bestämma vilken mat han eller hon önskar äta, att göra inköp, tillagning, dukning och att dela maten till lämpligt stora bitar och att äta. Det är dock inte alla moment runt en måltid som kan betraktas som grundläggande behov.

För att hjälp med måltiden ska beaktas i bedömningen av de grundläggande behoven krävs att den enskilde behöver hjälp med att äta. I intagande av måltid ingår även att tugga och svälja maten samt att hjälp att undvika att mat fastnar i halsen.

Avseende sondmatning gäller att hela momentet är assistansgrundande, oavsett om det är privat eller integritetsnära. Med sondmatning menas tid då näringsintag pågår. För- och efterarbete grundar rätt till personlig assistans som andra personliga behov (prop. 2019/2020:92, s. 18-22).

Klä av och på sig

För att hjälp med av- och påklädning ska beaktas i bedömningen av de grundläggande behoven krävs att det finns ett behov av hjälp med det som är fysiskt nära och av privat och känslig karaktär. Det innebär ett behov av hjälp med själva av- och påklädningen av de kläder som är närmast kroppen, som till exempel underkläder, byxor, kjol, tröja, stödstrumpor men också proteser. Det får till följd att till exempel hjälp med ytterkläder och ytterskor inte anses ingå i grundläggande behov eftersom sådan hjälp som regel inte kräver en fysiskt nära kontakt in på kroppen. Sådana behov kan däremot utgöra andra personliga behov.

Kommunikation

Ett grundläggande behov av assistans för att kunna kommunicera med andra innebär att personen med funktionsnedsättning behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att kommunikation överhuvudtaget ska vara möjlig. För att kommunikation ska bedömas som ett grundläggande hjälpbehov krävs att tre förutsättningar är uppfyllda. En annan person (den personliga assistenten) ska behöva:

- kunskap om den enskilde
- funktionsnedsättningen
- sättet att kommunicera.

Hjälp med kommunikation tar sikte på att möjliggöra för enskilda att skapa och upprätthålla sociala kontakter. Det krävs på det sättet inte att det finns ett socialt nätverk och ett faktiskt redan förekommande behov av hjälp att kommunicera i det sammanhanget. Dock behöver vid ett utredningsförfarande klargöras vid vilka situationer som hjälpbehovet kan uppkomma, i syfte att göra en uppskattning av hjälpbehovets omfattning.

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 4667-16. Ett behov av hjälp med kommunikation utifrån taktill teckenspråkstolkning ansågs inte kunna utgöra grundläggande behov enligt 9 a § LSS. HFD gjorde bedömningen att det inte krävdes särskild kunskap om den enskilde för att kommunikationen skulle vara möjlig. Vidare uttalade domstolen att personlig kännedom givetvis kan underlätta och förbättra tolkningen.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 6232-07. En nioårig pojke med autism i kombination med medelsvår utvecklingsstörning och ospecificerat ångesttillstånd samt kommunikationssvårigheter ansågs ha rätt till biträde av personlig assistent enligt 9 § 2 p. LSS. Utredningen visade bland annat att det krävdes kunskap om honom, hans funktionshinder och hans kommunikationssätt för att kunna förstå vad han ville säga och för att hjälpa honom att uppfatta budskap som andra ville förmedla till honom.

Stöd som den enskilde behöver på grund av en psykisk funktionsnedsättning för att förebygga att han eller hon fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom

Utgångspunkten vid bedömning av det grundläggande behovet förebygga skada vid psykisk funktionsnedsättning är den hjälp som den enskilde behöver för att begränsa allvarliga konsekvenser av ett riskbeteende. Det ska finnas en risk för att den enskilde till följd av en psykisk funktionsnedsättning skadar sig själv, någon annan eller egendom. Risken gäller allvarliga konsekvenser. Med skadar sig själv avses en fysisk skada. Det kan handla om utagerande, impulsstyrighet eller ett självskadande agerande. Vid en bedömning kan också bristande insikt om vad som är farligt, avsaknad av konsekvenstänkande eller rymningsbenägenhet ha betydelse (prop. 2021/22:214, s. 68).

Det ska finnas en tydlig risk för allvarliga konsekvenser och därtill också ett behov av frekventa ingripanden för att minska risken eller att faktiskt hantera sådana situationer (prop. 2021/22:214, s. 69).

Ett förebyggande stöd innefattar att skapa begriplighet och förutsägbarhet i den enskildes tillvaro. Men också att ge ett anpassat bemötande i syfte att den enskilde ska varva ner (prop. 2021:22:214, s. 26-28 och 68).

Behovet att förebygga skada vid psykisk funktionsnedsättning avser en närvarande personlig assistent. Ett sådant behov kan uppkomma vid särskilda situationer, t.ex. vid vistelse utomhus. Hjälpbehovet kan på det sättet vara både omfattande en större del av eller hela dygnet men också gälla kortare tid. Hjälpbehovet ska vara av sådan karaktär att den personliga assistenten behöver ha direkt uppsikt av den enskilde, i syfte att kunna agera (prop. 2021/22:214, s. 69).

Bedömningsgrunder

Det föreligger en psykisk funktionsnedsättning (fastlagt genom uppgifter från hälso- och sjukvården).

- Det finns ett samband mellan den psykiska funktionsnedsättningen och ett riskbeteende.
- Riskbeteendet leder fram till allvarliga konsekvenser för den enskilde (att denne skadar sig själv, andra eller egendom).
- Det finns behov av frekventa ingripanden, förebyggande eller för att hantera faktiska situationer.
- Den hjälp som den enskilde behöver kräver att en personlig assistent behöver finnas i den enskildes direkta närhet.

Stöd som den enskilde behöver löpande under större delen av dygnet på grund av ett medicinskt tillstånd som innebär att det finns fara för den enskildes liv eller att det annars finns en överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes fysiska hälsa

Under vissa omständigheter kan ett stödbehov som följer av ett medicinskt tillstånd berättiga till personlig assistans. Dock ska vissa kriterier vara uppfyllda. Stödbehovet ska förekomma löpande under större delen av dygnet och utan avbrott om mer än 12 timmar. Tidsangivelsen avser behovet av stöd i sig oavsett hur behovet tillgodoses. Om behovet av stöd under en del av dagen tillgodoses i en annan verksamhet, t.ex. skola eller daglig verksamhet, krävs det således inte att de kvarvarande timmarna når upp till tidsangivelsen för att vara assistansgrundande.

Det medicinska tillståndet ska vara hänförligt till stora och varaktiga funktionshinder. En förutsättning är att det medicinska tillståndet antingen medför fara för den enskildes liv eller en överhängande och allvarlig risk för den fysiska hälsan. Uttrycket medicinskt tillstånd avser somatiska tillstånd där det finns en direkt och konkret risk för den enskildes liv eller hälsa. Det bör finnas en påtaglig risk för att ett uteblivet stöd direkt kan leda till ett livshotande tillstånd, till akuta skador eller till att det medicinska tillståndet omedelbart förvärras.

Ett exempel på ett medicinskt tillstånd som skulle kunna berättiga till stöd är grav epilepsi. Stödbehovet kan avse såväl praktiska åtgärder såsom den uppsikt som behövs för att kunna ingripa om situationen kräver det. Stöd enligt bestämmelsen lämnas genom åtgärder för att medicinskt förebygga eller behandla sjukdomar eller skador, det vill säga i form av hälso- och sjukvårdsåtgärder enligt definitionen i 3 § lagen om egenvård. Personlig assistans kan dock inte lämnas för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL). För att hälso- och sjukvårdsåtgärder som avser ett medicinskt tillstånd ska kunna vara assistansgrundande förutsätts därför att det är fråga om egenvård enligt lagen om egenvård. Med egenvård avses en hälso- och sjukvårdsåtgärd som behandlande hälso- och sjukvårdspersonal har bedömt att en patient kan utföra själv eller med hjälp av någon annan. Det krävs att det framgår av beslutsunderlaget att hälso- och sjukvårdspersonal har gjort en sådan bedömning. Egenvård utförs utanför tillämpningsområdet för HSL.

Delegerad hälso- och sjukvård utförs inom ramen för HSL och kan därför inte vara assistansgrundande.

Behovet ska avse ett sådant stöd där den personliga assistenten behöver vara nära den enskilde, i dennes omedelbara närhet, för att löpande kunna bedöma vilken hjälp som behövs och för att kunna ingripa omedelbart om en kritisk situation skulle uppstå. Kraven på omedelbar närhet innebär att den personliga assistenten i princip bör befinna sig i samma rum som den enskilde.

Några krav på att den personliga assistenten ska ha ingående kunskaper om den enskilde finns inte. Assistenten ska dock ha tillräckliga kunskaper för att kunna utföra egenvården på ett säkert sätt.

Ett hjälpbehov kan omfattas av löpande stöd vid medicinskt tillstånd och samtidigt något av de andra grundläggande behoven. Om det är fråga om andning eller måltider i form av sondmatning ges dessa företräde och beaktas i första hand. Rörande andra grundläggande behov har löpande stöd vid medicinskt tillstånd företräde (prop. 2021/22:244, s. 65-66).

Bedömningsgrunder

- Det medicinska tillståndet är stort och varaktigt (ska framgå av medicinskt underlag).
- Det medicinska tillståndet medför fara för den enskildes liv eller en allvarlig risk för den enskildes fysiska hälsa (ska framgå av medicinskt underlag).
- Uteblivet stöd leder till ett livshotande tillstånd, akuta skador eller att det medicinska tillståndet omedelbart förvärras (ska framgå av medicinskt underlag).
- Stödbehovet pågår sammanhållande i mer än 12 timmar per dygn.
- Det föreligger ett behov av att ha en assistent i den direkta närheten.
- Hälso- och sjukvårdspersonal har bedömt att stödet kan ges som egenvård (ska framgå av underlag från hälso- och sjukvården).

Hjälpbehovets omfattning

Även om det i lagens förarbeten inte finns någon undre gräns avseende grundläggande behov för att berättiga till personlig assistans enligt LSS har tidsfaktorn betydelse. Den som i mycket begränsad omfattning har behov av hjälp med de grundläggande behoven kan inte ges personlig assistans. I bedömningen ska beaktas hur frekvent hjälpbehov uppstår, hjälpbehovets karaktär och om det krävs någon specifik kompetens att ge hjälpen (HFD, mål nr 5321-07).

Vid en genomgång av kammarrättsdomar varierar bedömningen gällande när de grundläggande hjälpbehoven uppnår den omfattningen att rätt till insats föreligger. Dock kan i viss mån urskiljas att ett hjälpbehov som är av grundläggande karaktär, som uppstår vid flera tillfällen dagligen och som tidsmässigt sammantaget uppgår till åtminstone en timme per dygn är tillräckligt att berättiga assistans (kammarrätten i Göteborg mål nr 1400-17, kammarrätten i Stockholm mål nr 9774-18, kammarrätten i Sundsvall mål nr 2253-15).

Andra personliga behov

Den som har rätt till personlig assistans för sina grundläggande behov har också rätt till assistans för andra personliga behov. Det är först när det är konstaterat att en enskild behöver personlig assistans för sina grundläggande behov som det är aktuellt att bedöma om det finns rätt till personlig assistans för de andra personliga behoven.

Vid bedömningen av hur många assistanstimmar som ska beviljas för andra personliga behov, ska vägas in i vilken omfattning behoven måste tillgodoses genom personlig assistans för att den enskilde ska tillförsäkras goda levnadsvillkor. Med goda levnadsvillkor menas att den enskilde ska ha möjlighet att leva som andra utifrån sina individuella förutsättningar. Andra personliga behov kan således innefatta hjälp vid många olika aktiviteter eller situationer, till exempel; på arbetet, vid fritidsaktiviteter och träning, vid förflyttningar, vid måltider och som handräckning.

Väntetid

Om en enskild under sin dygnsvila behöver en assistent tillgänglig i väntan på att behov av hjälp uppstår, utan att det är fråga om tillsyn, kan personlig assistans lämnas för denna tid (väntetid). Kravet på tillgänglighet innebär att assistenten ska befinna sig på den plats där den enskilde utövar sin dygnsvila, vilket i normalfallet är den enskildes hem. Det innebär dock inte att assistenten måste befinna sig i samma rum som den enskilde. Väntetid avser tillgänglighet. En timmes väntetid ersätts med ett belopp som motsvarar en fjärdedel av den ersättning som betalas ut för en assistanstimme (Försäkringskassans vägledning för assistansersättning 2003: 6 version 25, s. 105 och 117).

Beredskap

Med beredskap avses att assistenten under den enskildes dygnsvila finns till förfogande på en annan plats än den enskildes hem i väntan på att den enskilde behöver hjälp. Assistenten kan till exempel befinna sig i sitt eget hem. En timmes tid för beredskap ersätts med ett belopp som motsvarar en sjundedel av den ersättning som betalas ut för en assistanstimme (Försäkringskassans vägledning för assistansersättning 2003: 6 version 25, s. 105 och 118).

Aktiviteter utanför hemmet

Vid aktiviteter utanför den enskildes hem kan personlig assistans beviljas för hela aktiviteten, inte bara för preciserade hjälpbehov (grundläggande eller andra personliga behov) i samband med aktiviteten. Assistenten ska behöva vara närvarande under hela aktiviteten på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå. Det rör alltså situationer där det inte skulle vara möjligt för den enskilde att utöva aktiviteten om inte assistans beviljades för hela aktiviteten. Med närvarande innebär i detta sammanhang inte nödvändigtvis att assistenten befinner sig i den enskildes omedelbara närhet. Vid till exempel ett sammanträde kan den personliga assistenten ibland av sekretesskäl inte vara i samma rum som den enskilde. Det får då anses vara tillräckligt att assistenten befinner sig strax utanför rummet så att den enskilde snabbt kan kalla på hjälp vid behov (prop. 2017/18:78 s. 29).

Förflyttning

Det behov av hjälp med förflyttningar som inte ingår i de grundläggande behoven och som således inte är av integritetskänslig karaktär kan utgöra andra personliga behov. Det kan röra sig om hjälp med förflyttningar både inom- och utomhus. Sådana behov kan uppkomma i många situationer i den dagliga livsföringen. Därför är av vikt att utreda vid vilka tillfällen behoven uppstår, med vilken frekvens och hur behovet ser ut tidsmässigt.

Hushålls- och trädgårdssysslor

Makar har ett gemensamt ansvar för hem och hushåll (1 kap. 2 § äktenskapsbalken). Mot bakgrund av att syftet med den personliga assistansen är att funktionshindrade så långt som möjligt ska kunna leva som andra ska en del av det behov som avser skötsel av det gemensamma hemmet kunna tillgodoses genom personlig assistans. En förutsättning är dock att det rör sig om insatser som utförs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet. Vid bedömningen av om rätt till personlig assistans föreligger bör även beaktas att makars ansvar gentemot varandra medför att den make som inte har ett funktionshinder får stå för en stor del av hushållsgöromålen.

Utifrån vad som framkommer av rättspraxis jämföras hushållssysslor och trädgårdssysslor när det gäller bedömningen av rätt till personlig assistans och den enskildes faktiska delaktighet. Det har inte bedömts som tillräckligt att den enskilde deltar i planering eller påtalar behov av t.ex. hushållssysslor för att rätt till personlig assistans vid sådana aktiviteter ska föreligga. Därtill ska alltså även beaktas vilket ansvar som föreligger mellan makar och/eller sambos.

Domar

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 787-17. En enskild som levde med make ansökte om personlig assistans för bland annat hjälp med städ, disk och tvätt. Enligt kammarrättens bedömning skulle utförande av hushållssysslor delas mellan den enskilde och maken. Den enskilde kunde i begränsade delar vara delaktig i hushållsgöromålen. I andra göromål kunde den enskilde observera eller påtala behov. Mot bakgrunden att den enskilde inte faktiskt var delaktig i de hushållsgöromål, för vilka assistans begärdes, gjorde kammarrätten bedömningen att rätt till assistans i den delen inte förelåg.

Förvaltningsrätten i Linköping, mål nr 2441-17. Den omständighet att en enskild inte har funktionsförmåga att fysiskt delta i hushålls- och trädgårdssysslor innebär att rätt till assistans för sådana aktiviteter inte föreligger.

Dubbelbemanning

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen har utretts.

Behov av dubbelbemanning ska kunna härledas till den enskildes behov av stöd och hjälp från två personer, och kan inte beviljas utifrån t.ex. arbetsmiljöskäl.

Utredning gällande om huruvida behovet av ytterligare en assistent kan tillgodoses genom bostadsanpassning eller hjälpmedel sker rimligtvis genom inhämtande av underlag utfärdat av arbetsterapeut.

Vid beräkning gällande dubbelbemanning ska framgå vid vilka behov eller moment dubbelbemanning krävs och den tidsmässiga omfattningen.

Personlig assistans efter 66 år enligt 9 b §

Insatser enligt 9 § 2 avser tid efter det att den insatsberättigade fyllt 66 år endast om insatsen har beviljats innan han eller hon fyllt 66 år, eller ansökan om sådan insats inkommer till kommunen senast dag före 66-årsdagen och därefter blivit beviljad. Insatser enligt 9 § 2 får dock inte utökas efter det att den insatsberättigade fyllt 66 år.

Från och med den 1 januari 2026 gäller att bestämmelserna i 9 b § LSS ska följa riktåldern för pension enligt 2 kap. 10 a-10 d §§ socialförsäkringsbalken.

Domar

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 1384-12. En enskild som varit berättigad assistansersättning och där rätten upphört sökte efter sin 65-årsdag om personlig assistans enligt LSS. Den som ansöker om personlig assistans hos kommunen före sin 65-årsdag och som senare bedöms komma ifråga för assistansersättning, kan med stöd av 110 kap. 6 § första stycket 3 SFB få sin rätt till ersättningen prövad av Försäkringskassan. Dock gäller inte det omvända förhållandet. En ansökan om personlig assistans ska därför inkomma till kommunen före 65-årsdagen.

Assistans i skola och i annan verksamhet

LSS avser inte att inskränka sådan rätt som följer av annan lagstiftning. Av skollagen framgår att det är skolans ansvar att tillse att resurser finns tillgängliga att eleven ska kunna delta i undervisning. På sådant sätt att tillgodose elevens behov av t.ex. höjd personaltäthet m.m. För enskilda som har insats i form av korttidsvistelse, korttidstillsyn eller daglig verksamhet gäller att kommunen inom befintlig verksamhet på samma sätt ska tillgodose behovet av stöd. Något direkt förbud att bevilja personlig assistans i de ovan beskrivna verksamheterna finns dock inte. Det kan finnas särskilda skäl att bevilja personlig assistans t.ex. då funktionshindret skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än den personliga assistenten, om det med hänsyn till den funktionshindrades hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands, om funktionshindret gör det särskilt angeläget att den enskilde har ett starkt begränsat antal personer knutna till sig eller om funktionshindret är sådant att den enskilde behöver tillgång till någon person med ingående kunskap om den denne och dennes hälsotillstånd (prop. 1995/96:146 s. 15 och bet 1995/96:SoU15 s.15).

Enligt HSL svarar sjukvården för det behov av vård, omvårdnad, och tillsyn i samband med sjukhusvistelse. Då den assistansberättigade vårdas på sjukhus ska omvårdnadsbehovet som regel således tillgodoses genom sjukvårdens verksamhet. Det kan dock uppkomma situationer där den enskildes behov faktiskt inte tillgodoses genom den verksamheten. I samband med beslut om personlig assistans ska därför särskilt bedömas om rätt till insatsen kvarstår under sjukhusvistelse. I beslutet ska framgå vilket ställningstagande som gäller i frågan.

Domar

Kammarrätten i Sundsvall, mål nr 2341-18. En 8-årig pojke med intellektuell funktionsnedsättning och dövblindhet ansågs inte ha sådana särskilda skäl att han hade rätt till personlig assistent i skolan. Det behov av bland annat stöd i kommunikation han hade skulle tillgodoses genom skolans ansvar och verksamhet.

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 2231-16. En 11-årig pojke med multipla funktionshinder, däribland svår intellektuell funktionsnedsättning, hade rätt till assistansersättning i korttidsboende. Hans behov kunde inte tillgodoses genom korttidsboendets verkställighet.

Egenvård och sjukvårdsuppgifter

Med egenvård avses en hälso- och sjukvårdsåtgärd som legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal efter en individuell prövning har bedömt att en patient kan utföra själv eller med hjälp av någon annan, t.ex. en personlig assistent (prop. 2018/2019:145 s. 6). Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1996:9 S) ingår egenvård i kommunens kostnadsansvar för personlig assistans enligt LSS. Utför personliga assistenter sjukvårdande uppgifter enligt HSL är kostnadsansvaret sjukvårdshuvudmannens. Personlig assistans eller statlig assistansersättning kan inte beviljas för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL). En sjukvårdande insats som utförs som egenvård sker dock inte enligt HSL.

Tillfällig utökning personlig assistans

Enskilda som beviljats personlig assistans eller assistansersättning kan ibland ha behov av tillfällig utökning av insatsen. Med tillfälligt utökat behov avses i första hand en utökning av assistansen som beror på tillfälliga, oförutsedda förändringar i den enskildes tillvaro. Tillfälliga behov kan uppstå i samband med t.ex. semesterresor eller vid ordinarie assistents sjukdom. Det är kommunens ansvar bistå med biträde av personlig assistent eller skäliga kostnader för personlig assistans i samband med tillfälliga behov (prop. 1992/93:159 s. 177 och prop. 1996/97:146 s. 12).

Av ovan följer att behov som är förutsägbara och som förekommer kontinuerligt i den dagliga livsföringen ska ingå i beräkning av assistansersättning, i den situation att rätt till förmånen finns. Vid en ansökan om tillfällig utökning ska för övrigt, som sedvanligt, bedömas om behov föreligger och om behovet faktiskt tillgodoses på annat sätt. Det ska även bedömas om utökningen är nödvändig för att den enskilde ska uppnå goda levnadsvillkor. Vid den bedömningen ska jämföras med den livsföring som är normal för andra. Av rättspraxis framgår att det inte kan anses ingå goda levnadsvillkor att årligen genomföra semesterresor utomlands.

Vid tillfälligt utökad assistans för barn ska föräldraavdraget tillämpas enligt bestämmelserna i 9 f § LSS (se avsnittet *Personlig assistans till barn*).

Domar

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 72-17. En man ansökte om utökad personlig assistans i samband med en utlandsresa. Enligt avgörandet kan en utlandsresa inte alltid omfattas av och jämföras med begreppet goda levnadsvillkor i den mening som avses i LSS. Vid bedömningen måste en prövning göras av om en person med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet har behov av insatsen för att tillförsäkras goda levnadsvillkor. Mannen hade beviljats utökad assistans för en resa året före den nu aktuella ansökan. Kammarrätten gjorde bedömningen att mannen även utan den nu aktuella resan lever under goda levnadsvillkor.

Tillfällig utökning vid ordinarie assistents frånvaro

En kommun är skyldig att utge ekonomiskt stöd i samband med ordinarie assistents sjukdom motsvarande de faktiska kostnaderna som uppstår, till den del dessa inte täcks av schablonbeloppet. Regeringsrätten fastslår (mål nr 2781-2782-08) att schablonbeloppet vid ordinarie assistents sjukfrånvaro och som utgår för assistansersättning avser att täcka kostnader för den vikarierande assistenten samt administrativa kostnader, innefattat kostnad för anskaffande av vikarie. Den faktiska merkostnaden utgörs därför av kostnaderna för den assistent som är sjuk. Skälig ersättning för personlig assistans kan dock endast utgå under förutsättning att assistans faktiskt utförts. Mera om hanteringen vid ekonomiskt stöd i samband med ordinarie assistents sjukdom kan hämtas från särskilt framtagen rutin (*Rutin för handläggning vid frånvaro t.ex. sjukdom hos ordinarie personlig assistent enligt 9 § 2 p lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS*).

Beräkning av assistanstimmar

Det totala antalet assistanstimmar ska beviljas på sådant sätt att det täcker hela det personliga behov av hjälp som insatsen avser att ge. Både vad avser grundläggande och andra personliga behov. De båda delarna ska beräknas avskilda från varandra. Detta eftersom att det i första delen ska avgöras om det finns grundläggande behov i den omfattning att rätt till insatsen föreligger.

Av förarbetet till LSS framgår, vad gäller assistansersättning, att antal timmar med insats ska beräknas per vecka (prop.1992/93:159 s. 70). Något motsvarande uttalande kan vård- och omsorgsförvaltningen inte finna när det gäller personlig assistans enligt 9 § 2 p. LSS. Med ledning av vad som anges avseende assistansersättning beräknas det tidsmässiga behovet dock på motsvarande sätt.

Vid beräkningen ska beaktas att behovet av stöd kan variera olika dagar emellan. För barn som vistas i skola vissa dagar kan behovet vara olika i stort olika i förhållande till skollediga dagar. Samma omständighet kan gälla även vid andra situationer, t.ex. då den enskilde har daglig verksamhet, korttidsvistelse eller annat. Vid de situationer där det förekommer sådana variationer kan beräkning göras utifrån olika "typdagar".

Exempel

Anna går i skolan. För den period som beräkningen av assistanstimmar avser, i detta fall ett år, förekommer 182 skoldagar och 183 andra dagar. Beräkningen av assistanstimmarna utgår därför för dessa två olika typdagar, då behovet kan skilja sig i omfattning beroende på att behovet under skoldagarna i delar är tillgodosett på annat sätt.

Både grundläggande och andra personliga behov beräknas utifrån timmar per vecka för varje enskilt hjälpbehov, avrundat uppåt till två decimaler. I en utredning ska beräkningen tydliggöras, uppdelat på de olika aktiviteter som den enskilde behöver hjälp med. Det ska vara tydligt att följa hur beräkningen är gjord.

Avräkningsperioder

Ett beslut om personlig assistans avser timmar per vecka. Den utförda assistansen tidsredovisas till kommunen månadsvis i efterhand. Assistanstimmar kan på så sätt i egentlig mening inte sparas månader emellan. För att både underlätta för den enskilde att använda assistanstimmarna på ett flexibelt sätt (behovet kan variera perioder emellan beroende på vilka assistansgrundande aktiviteter den enskilde har) och för att förenkla administrationen av ersättningen tillämpar kommunen avräkningsperioder.

Avräkningsperioderna avser sex månader där timmarna kan användas flexibelt. Även om timmarna kan användas flexibelt ska utförandet följa beslutet om assistans och tillgodose de behov som framgår därav.

Ersättning personlig assistans

Den som beviljats personlig assistans kan välja mellan att ta emot biträde av personlig assistent (kommunen anordnar assistansen) eller ekonomiskt stöd och själv anordna assistansen eller köpa den av en assistansanordnare med tillstånd att utföra insatsen.

När den enskilde väljer ekonomiskt stöd finns inte reglerat något särskilt belopp som kommunen ska utbetala. Kommunen ansvarar för att betala ut de verkliga kostnaderna för personlig assistans. Enligt förarbetet till LSS framgår dock att kommunen ska ersätta samma slags kostnader som ingår i den statliga assistansersättningen. Assistansersättning utgår med ett av regeringen fastställt schablonbelopp för lönekostnader, omkostnader och administrativa kostnader.

För att underlätta hanteringen av utbetalning av ersättning tillämpar kommunen två olika ersättningsnivåer. Den som har beslut om och erhåller hjälp under natten ges ersättning motsvarande schablonbeloppet för samtliga utförda timmar. När det inte föreligger ett hjälpbehov under natten utges en lägre ersättningsnivå fastställd av kommunen. Ersättningarna uppräknas årsvis. Den enskilde kan också ansöka om att erhålla de verkliga kostnaderna för assistansen. Vid en sådan ansökan ska ett underlag inlämnas som visar samtliga kostnader.

I samband med beslut om personlig assistans fattar handläggare beslut om ersättningsnivå. Beslutet gäller under förutsättning att rätt till personlig assistans föreligger och innehålla ett förbehåll om omprövning vid ändrade förhållanden.

Domar

Kammarrätten i Sundsvall, 2244-06. Ekonomiskt stöd enligt LSS ansågs, utöver schablonbeloppet för personlig assistans, ej kunna utgå för merkostnader kopplade till assistentens boende i samband med en rehabiliteringsresa. Den delen är redan täckt av schablonbeloppet.

Anmälan till Försäkringskassan

Om en person ansökt om personlig assistans hos kommunen och kan antas ha rätt till assistansersättning ska kommunen enligt 15 § LSS anmäla det förhållandet till Försäkringskassan. Kommunen ska också anmäla till Försäkringskassan när någon som har assistansersättning får beslut om kommunala insatser. Bakgrunden är att de kommunala insatserna kan medföra att behovet av assistansersättning minskar.

Vid avslag om assistansersättning

Försäkringskassan meddelar den enskildes bosättningskommun om de beslut avseende assistansersättning som fattas. Det gäller såväl bifallsbeslut där kommunen ska ersätta de första 20 timmarna som avslagsbeslut där rätt till förmånen inte föreligger alls. Enligt 15 b § LSS ska en kommun som har tagit emot ett beslut från Försäkringskassan, som innebär att en enskild saknar rätt till assistansersättning, utan dröjsmål informera den enskilde om förutsättningarna för insatser enligt 9 § 1–10. Det gäller dock inte om det är uppenbart obehövt att lämna sådan information.

Ett beslut om avslag gällande assistansersättning kan både avse personkrets och den tidsmässiga omfattningen av behovet. Det får anses som uppenbart obehövt att lämna information om förutsättningar för insatser enligt LSS vid den situation att den enskilde, av Försäkringskassan, inte bedömts tillhöra personkretsen. I övrigt är lämpligt att information utgår skriftligen och att den enskilde får tillgång till kommunens kontaktuppgifter.

Sjukhusvistelse

Vid sjukhusvistelse är det som regel sjukvårdshuvudmannen som enligt HSL ska svara för den omvårdnad den enskilde har behov av. Om det finns särskilda behov som vårdgivaren inte kan tillgodose, i huvudsak när det krävs särskilda kunskaper om den enskildes sätt att kommunicera, kan personlig assistans beviljas i samband med slutenvård. Emellertid har kommunerna och region Sörmland (regionen) överenskommit ett gemensamt förhållnings sätt (*Överenskommelse gällande patienter med funktionsnedsättning vid sjukhusvistelse, reviderad 2023-12-15*). Av överenskommelsen framgår att regionen ska vända sig till assistansanordnaren för personalresurser när det gäller enskilda med personlig assistans som har behov av slutenvård och där det föreligger särskilda behov. Regionen ska också finansiera personalresurserna.

Även om det finns en överenskommelse mellan kommun och region kan slutenvård bli aktuell utanför regionens verksamhet, inom specialistverksamhet. Redan vid beslut om personlig assistans är det bland annat därför viktigt att kommunen särskilt beaktar om det föreligger särskilda behov. En enskild kan därutöver också vid sjukhusvistelse ansöka om en tillfällig utökning av insatsen.

När ersättning inte ska utbetalas

För att erhålla ersättning för personlig assistans ska den enskilde redovisa samtliga assistenter som är anlitade. Av 9 d § LSS följer att kommunen inte betalar ut ersättning för assistans som utförts av någon:

1. som inte har fyllt 18 år,
2. som är bosatt utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet,
3. som till följd av sjukdom, ålderdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent, eller
4. på arbetstid som överstiger den tid som anges i 2-4 §§ lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete, 5-10 b §§ arbetstidslagen (1982:673) eller kollektivavtal som uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen.

När en assistansanordnare anlitas ska denne ha tillstånd genom IVO för att få utföra insatsen. Kostnad för personlig assistans som har utförts i en yrkesmässig enskild verksamhet utan tillstånd enligt 23 § LSS ger inte rätt till ekonomiskt stöd enligt 9 § 2.

Även om assistansen har utförts utan tillstånd lämnas ekonomiskt stöd enligt 9 § 2 om:

1. verksamheten har haft tillstånd under avtalstiden och assistansen har utförts senast två veckor efter den dag då den assistansberättigade underrättades om att tillståndet har upphört att gälla, eller
2. det finns särskilda skäl.

Med särskilda skäl avses omständigheter som medför att den assistansberättigade riskerar att försättas i en utsatt situation om den personliga assistans som anordnaren tillhandahåller omedelbart skulle upphöra. Den assistansberättigade kan exempelvis ha speciella behov som bara kan tillgodoses av assistenter med viss kompetens eller erfarenhet. Utbetalning med stöd av bestämmelsen om särskilda skäl bör inte bli aktuell annat än under en kortare övergångsperiod som inte bör uppgå till mer än ett fåtal veckor (prop. 2020:21:205, s. 21).

I övrigt betalas ersättning inte ut när det är uppenbart att den hjälp som ingår i beslutet om personlig assistans inte utförts. Det kan t.ex. röra sig om att alla beviljade timmar utförs under en förmiddag trots att behoven rimligtvis ska fördelas över en större del av dygnet. Den tid som beviljats som dubbel bemanning ska utföras i enlighet med beslutet. Det innebär att t.ex. två timmar dubbel bemanning inte kan fördelas som fyra timmar enkel bemanning. På samma sätt kan inte heller enkel bemanning fördelas som dubbel bemanning.

Felaktiga utbetalningar

Av 12 § LSS följer att kommunen får besluta om återbetalning av felaktigt utbetalt ekonomiskt stöd för personlig assistans. Kommunen får kräva ersättning åter om den enskilde eller dennes ställföreträdare lämnat oriktiga uppgifter eller på annat sätt förorsakat felaktig utbetalning. Samma förhållande gäller om stödet lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som erhållit stödet skäligen bort ha insett det.

När det kommer till kommunens kännedom att ersättning utbetalats felaktigt ska i första hand en särskild återkravsutredning inledas. Utredningen ska följas av ett beslut att antingen återkräva eller att inte återkräva ersättningen. Beslutet kan överklagas till förvaltningsdomstol. Ett krav om återbetalning ska ställas mot den som mottagit ersättningen. Det innebär att kravet kan ställas mot den enskilde eller mot en assistansanordnare.

En utredning om återkrav ska följas av ett ställningstagande om det föreligger bidragsbrott. Med bidragsbrott avses enligt 2 § bidragsbrottslagen att en enskild lämnar oriktiga uppgifter eller inte anmäler ändrade förhållanden som han eller hon är skyldig att anmäla enligt lag eller förordning, och på så sätt orsakar fara för att en ekonomisk förmån eller ett ekonomiskt stöd felaktigt betalas. Kommunen är skyldig att göra en polisanmälan om misstanke om bidragsbrott föreligger. Kommunen ska i det sammanhanget göra en avvägning om det föreligger uppsåt eller grov oaktsamhet. Om sådana förhållanden bedöms föreligga ska en särskild utredning om bidragsbrott upprättas (polisanmälan) och överlämnas till polismyndigheten. Utredningen ska bland annat beskriva händelser av betydelse och de personer som kommunen misstänker ha begått bidragsbrottet. I sammanhanget ska också nämnas att endast misstanke om brott ska föranleda en polisanmälan. Det är polismyndigheten som ska utreda om handlingen är brottslig. Även förberedande åtgärder räknas som bidragsbrott. Med förberedande åtgärder avses t.ex. inlämnande av felaktiga uppgifter trots att ersättning inte har beviljats eller utbetalats.

Ledsagarservice 9 § 3 LSS

Syfte

Ledsagarservice bör erbjudas personer som tillhör lagens personkrets, men inte har personlig assistans, för att t.ex. besöka vänner, delta i fritidsaktiviteter, kulturliv eller för att promenera. Insatsen bör ha karaktären av personlig service och anpassas efter de individuella behoven. Målet för ledsagningen ska som regel vara en fritids- eller kulturaktivitet av vardaglig karaktär i närmiljön. Med närmiljön räknas kommunen. I undantagsfall kan ledsagarservice beviljas för aktiviteter utanför kommunen, vid t.ex. enstaka fritidsaktivitet, begravning och liknande. I insatsen ingår endast personalresurs. Vid behov av ledsagning på annan ort kan det, beroende på hjälpbehovets karaktär, bli aktuellt att begära verkställighet genom vistelsekommunen.

Bedömningsgrunder

Behovsbedömningen ska göras med hänsyn till om den enskilde har svårigheter att komma ut på aktiviteter på egen hand. Insatsen omfattar inte omvårdnadsinsatser. På sådant sätt avser innehållet i insatsen i huvudsak stöd av vägledande och stöttande karaktär. Vid bedömningen ska beaktas om behov föreligger och om behovet faktiskt är tillgodosett i detta avseende. När insatsen avser barn ska bedömningen göras med beaktande av normalt föräldraansvar. Behov av ledsagarinsats vid bostad med särskild service ska i normalfallet anses ingå i verksamheten och företrädesvis utföras i verksamhetens egen regi. För den som inte får sina behov tillgodosedda genom bostad med särskild service finns möjlighet att få ledsagarservice som ett komplement till redan beviljad insats.

- Rör behovet hjälp med fritids- och kulturaktiviteter (i undantagsfall andra aktiviteter)?
- Är det fråga om en förhållandevis enkel insats i närområdet?
- Är behovet av annan karaktär än praktisk omvårdnad?
- Krävs insatsen för att den enskilde ska leva under goda levnadsvillkor?

Beslut

Beslut om ledsagarservice ska avse specifikt uppdrag. Ledsagare kan beviljas för kortare uppdrag, del av dag och som undantag under heldag eller flera dagar. Mål och syfte med insatsen ska tydligt framgå. Beslutet anges som regel i antal timmar per vecka.

Domar

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 2843-18. En enskild som var beviljad insatserna daglig verksamhet och bostad med särskild service enligt LSS ansökte om ledsagarservice. Den enskilde hade behov av personal för att genomföra egna aktiviteter utanför hemmet. Förvaltningsrätten gjorde bedömningen att den enskilde inom ramen för insatsen bostad med särskild service inte gavs tillgång till personal att genomföra de aktiviteter utanför hemmet som denne önskat. Behovet av stöd var därför inte tillgodosett genom redan beviljade insatser och rätt till viss ledsagarservice förelåg. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 6322-10. Ledsagarservice enligt LSS kan vid behov innefatta en rätt till dubbelbemanning. Dubbelbemannad ledsagarservice förelåg dock inte för att kunna genomföra ridlektioner eftersom den ena ledsagarens sysslor var hänförliga till hästen och inte till den funktionshindrade.

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 456-18. Den omständighet att en enskild är boende i gruppboende och att sådan insats avser att tillgodose behovet av aktiviteter utanför hemmet utgör inte något hinder att beviljas ledsagarservice. Då behovet av stöd faktiskt inte var tillgodosett förelåg rätt till insatsen.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 4183-13. En fyraåring ansågs med hänsyn till föräldraansvaret inte ha rätt till ledsagarservice enligt LSS för att kunna delta i en dansaktivitet. En fyraåring har inte behov av att självständigt delta i aktiviteter utan föräldrarnas närvaro för att uppnå goda levnadsvillkor.

Kammarrätten i Sundsvall, mål nr 1999-13. En man nekades ledsagarservice enligt LSS för att kunna företa en tolv dagar lång resa från Norrbotten till Skåne och Östergötland i rekreationssyfte och för att delta i en lägerverksamhet. Resan ansågs inte utgöra en sådan "enklare aktivitet" som omfattas av insatsen ledsagarservice.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 2746. Insatsen ledsagarservice enligt 9 § 3 p LSS innefattar inte någon skyldighet för kommunen att betala för omfattande insatser i assistansliknande former eller för omkostnader som kan uppstå för ledsagaren.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 78-11. Funktionshindrade har normalt inte rätt till ledsagarservice enligt 9 § 3 p LSS för att kunna företa semesterresor utomlands. En sådan insats kan endast beviljas i mycket speciella undantagsfall.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 3045-10. Insatsen ledsagarservice tar sikte på en begränsad insats som syftar till att den enskilde ska få hjälp med att komma ut bland andra människor, genomföra enklare aktiviteter och att bryta den isolering som ofta blir följden av ett omfattande funktionshinder. Därmed ej insats i assistansliknande form under resor till och från skolan. Detta behov ryms inte inom insatsen ledsagarservice.

Kontaktperson 9 § 4 LSS

Syfte

Insatsen kontaktperson enligt LSS syftar till att bryta social isolering hos den enskilde, genom social samvaro. Insatsen ska tillgodose behovet av en medmänniska när anhörigkontakt saknas eller behöver kompletteras. En uppgift för kontaktpersonen är att bryta den enskildes isolering genom samvaro och genom hjälp till fritidsaktiviteter. I de fall det är möjligt kan det ligga i kontaktpersonens uppdrag att stötta den enskilde att skapa ett eget socialt umgänge. Insatsen innehåller inte hjälp med omvårdnad.

Bedömningsgrunder

Behovsbedömningen ska göras med hänsyn till om den enskilde har sociala kontakter men också om det föreligger ett behov av hjälp med att komma i kontakt med andra. Den som har tillgång till sociala kontakter i form av anhöriga, vänner, genom andra insatser eller forum som medger ett socialt sammanhang är som regel inte att anse som socialt isolerad. Utredningen ska därför ta sikte på att belysa den enskildes situation i den delen.

- På vilket sätt och i vilken omfattning finns anhörigkontakt?
- Deltar den enskilde i något socialt sammanhang (fritid, aktiviteter, skola eller liknande)?
- Finns andra insatser genom LSS eller annat samhällsstöd som medför ett socialt sammanhang?

Beslut

Ett beslut om kontaktperson enligt LSS fattas med stöd av 9 § 4 p LSS. Mål och syfte med insatsen ska tydligt framgå. Beslutet ska tidsbegränsas då behovet av kontaktperson kan variera över tid, utifrån ändrade livsförhållanden. I normalfallet tillgodoses behovet av kontaktperson genom umgänge vid ett tillfälle per vecka. Samtidigt ska en prövning utgå från individuella förhållanden. Om behov föreligger i större omfattning än ett tillfälle per vecka ska det särskilt motiveras genom beslut.

Domar

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 3834-20. En man som hade bostad med särskild service och daglig verksamhet hade inte rätt till kontaktperson. Mannen hade inte egna kontakter utanför boendet och den dagliga verksamheten. Han umgicks sparsamt med andra boende och höll sig mest till personalen. Han hade en planerad aktivitet i veckan och följde med på olika aktiviteter genom boendet. Mannen handlade regelbundet med personal och hade daglig verksamhet med inriktning inom trädgårdsskötsel. Kammarrätten gjorde bedömningen att mannen inte kunde anses vara socialt isolerad och att han därför inte hade behov av en kontaktperson.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 1238-20. En kvinna som hade insatserna daglig verksamhet och bostad med särskild service hade även rätt till kontaktperson. Kvinnan bodde i en servicebostad, hade ingen gemenskap med andra på boendet och vistades i sin egna lägenhet. Hon hade en sparsam kontakt med personalen på boendet och deltog inte i gemensamma aktiviteter. Kvinnan hade inte nyttjat sitt beslut om daglig verksamhet. Utanför de insatser hon var beviljad hade hon inte någon egen social kontakt. Kvinnan ansågs ha behov av en egen social kontakt för att uppnå goda levnadsvillkor.

Avlösarservice i hemmet 9 § 5 LSS

Syfte

Avlösarservice riktar sig till föräldrar, andra anhöriga eller familjehemsföräldrar som har daglig omvårdnad av ett barn eller vuxen i sitt hem. Syftet är att ge ordinarie vårdare möjlighet till egen rekreation eller att genomföra aktiviteter där den enskilde inte kan delta (dock inte vid ordinarie vårdgivares arbete). Avlösarservice innebär att en stödassistent tillfälligt övertar omvårdnaden från anhöriga eller andra närstående. Utgångspunkten för utförande av insatsen är den enskildes hem. Avlösarservice kan också ges på annan plats. Dock kan kommunen då inte ansvara för annan lokal. Insatsen kan ges dygnets alla timmar, även helger. Men också som sammanhållande insats över ett eller flera dygn.

Bedömningsgrunder

Bakgrunden till behov av avlösarservice är behovet av omvårdnad och tillsyn. Med det menas i korthet att den enskilde inte kan lämnas ensam. Insatsen avser inte att tillgodose punktinsatser vid behov av omvårdnad i särskilda aktiviteter i den dagliga livsföringen (t.ex. att värma mat, att påminna om dusch mm). Behovet av hjälp kan dock vara både av praktisk karaktär och mer tydliggörande och stöttande. Avlösarservice kan ges både som regelbunden insats och vid mer akuta situationer.

- Vilka behov föranleder att personal kontinuerligt finns närvarande?
- Vid bedömning avlösarservice till barn, är barnets behov mer omfattande än andra barns behov?

Beslut

Ett beslut om avlösarservice enligt LSS fattas med stöd av 9 § 5 p LSS. Ansökan ska beviljas om ett behov finns och det inte är tillgodosett. Mål och syfte med insatsen ska tydliggöras. Beslutet ska tidsbegränsas och omfattning timmar per vecka eller månad ska framgå. Beslut om insatsen fattas som regel i antal timmar per vecka eller period.

Domar

Förvaltningsrätten i Uppsala, mål nr 3584-19. En 20-årig man som levde med sina föräldrar ansökte om avlösarservice för att få hjälp med sin omvårdnad då föräldrarna arbetade. Förvaltningsrätten uttalar i avgörandet att insatsen avlösarservice i hemmet inte är avsedd att täcka den typ av behov som mannen ansökt om insatsen för. Hans behov var tillgodosett redan utan insatsen och han levde under goda levnadsvillkor.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 2034-11. En 36-årig kvinna med lindrig utvecklingsstörning och autistiska drag ansågs ha rätt till insatsen avlösarservice i hemmet enligt LSS. Kvinnan var beviljad daglig verksamhet och ledsagarservice men för att avlasta hennes föräldrar bedömdes det vara nödvändigt att bevilja avlösarservice under kvällstid med fem timmar per månad.

Kammarrätten, mål nr 4938-10. En 13-åring med diagnoserna autism, utvecklingsstörning, ADHD och Tourettes syndrom ansågs ha rätt till insatsen avlösarservice i hemmet enligt LSS med 5 timmar per vecka samt 6 timmar var tredje helg. Den enskilde behövde ständig tillsyn i hemmet vilket inverkade menligt på en systers situation. Det förhållandet att den enskilde beviljats korttidshem utanför det egna hemmet med 52 dygn per år och lägerverksamhet med 25 dygn per år utgjorde ej skäl att bevilja mindre omfattande avlösarservice.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 277-09. En sexåring med Downs syndrom ansågs inte ha rätt till insatsen avlösarservice enligt LSS. Den enskilde fick under vardagarna sitt tillsynsbehov tillgodosett i förskolan och familjen - som utöver den enskilde bestod av föräldrarna och tre tonåringar - hade inte fullt ut utnyttjat den beviljade insatsen korttidsvistelse.

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 957-04. En 16-åring med Aspergers syndrom tillhörde personkretsen enligt LSS och hade behov av stöd och hjälp med sina morgonrutiner. Insatsen avlösarservice i hemmet enligt LSS ansågs dock ej kunna komma i fråga för att tillgodose ett sådant behov.

Korttidsvistelse 9 § 6 LSS

Syfte

Syftet med korttidsvistelse utanför det egna hemmet är att ge miljöombyte och rekreation till den enskilde samt möjlighet till avlösning i omvårdnadsarbetet för ordinarie vårdgivare. Behovet kan också uppstå i samband med frigörelse i förhållande till vårdnadshavare och möjlighet att skapa ett självständigt liv. Det räcker med att uppfylla något av dessa rekvisit för att rätt till insatsen ska föreligga. Insatsen kan dock också ges till vuxna.

Korttidsvistelse innebär att en enskild tillfälligt, under kortare eller längre tid, vistas utanför det egna hemmet. Med korttidsvistelse avses korttidshem, kontaktfamilj och lägervistelse. I första hand beviljas korttidshem. Om behovet inte tillgodoses genom korttidshem kan kontaktfamilj eller lägervistelse bli aktuellt. Insatsen kan ges tillfälligt under en begränsad period och som en kontinuerlig insats. Beslut om insatsen fattas som dygn per period (t.ex. per vecka eller månad). Ett beslut ska vara tidsbegränsat utifrån att behov förändras över tid, bland annat utifrån omvårdnadsbehov och annat samhällsstöd.

Bedömningsgrunder

Vid bedömning av behov av korttidsvistelse ska i huvudsak beaktas det omvårdnadsbehov som den enskilde har. Ju större omvårdnadsbehov som föreligger desto större behov av insats kan förväntas att den enskilde har. Omvårdnadsbehovet kan vara av praktisk karaktär men också som tillsyn. När behovet handlar om egen rekreation och miljöombyte hellre än ordinarie vårdgivares behov av avlösning ska beaktas om den enskilde redan utan insatsen uppnår goda levnadsvillkor. Vanligtvis är behovet av insats också mindre omfattande när omvårdnadsbehovet är begränsat.

- Finns ett omvårdnadsbehov som till följd av funktionsnedsättning medför behov av avlösning för ordinarie vårdgivare?
- När behovet består av rekreation och miljöombyte, i vilken omfattning är behovet tillgodosett på annat sätt (t.ex. genom egna fritidsaktiviteter, vistelse hos anhöriga, växelvist boende eller andra insatser)?

Beslut

Insatsen kan beviljas vid regelbundna eller tillfälliga behov. Ett beslut om korttidsvistelse enligt LSS fattas med stöd av 9 § 6 LSS. Ansökan ska beviljas om behov föreligger och om behovet inte är tillgodosett på annat sätt. Mål och syfte med insatsen ska tydligt framgå av utredning. Beslutet ska tidsbegränsas då det kan förväntas att behov förändras över tid.

I samband med delgivning av bifallsbeslut ska blankett för samtycke för om informationsutbyte i samband med egenvård bifogas.

Avgift

LSS-insatser är avgiftsfria. Däremot kan uppstå självkostnader i samband med verkställande av insatser. Självkostnader är sådana kostnader som uppstår oavsett ålder och funktionsförmåga. I samband med verkställande av korttidsvistelse svarar den enskilde eller vårdnadshavare för resor till och från verksamheten. Den enskilde eller vårdnadshavare betalar också avgift för måltider.

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 6920-12. En 18-årig kvinna som var bosatt hos sina föräldrar och var beviljad assistansersättning med 70 timmar i veckan ansågs ha rätt till insatsen korttidsvistelse utanför det egna hemmet i form av en tolv dagar lång lägervistelse. Behovet av miljöombyte och rekreation tillgodosågs till stor del genom assistansersättningen. Med hänsyn till kvinnans ålder och behov av att frigöra sig från föräldrarna bedömdes dock korttidsvistelsen vara nödvändig för att tillförsäkra henne goda levnadsvillkor.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 6228-04. En ung man med Downs syndrom som blivit alltmer aggressiv och vårdkrävande beviljades korttidsvistelse enligt 9 § 6 p. LSS med sex icke specificerade dygn per månad. Mannen ansågs ej ha rätt att få insatsen specificerad till att endast avse sammanhängande helger.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 4551-06. En kvinna hade ostridigt rätt till insatsen korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § 6 p LSS. Kommunen valde att tillhandahålla insatsen genom att erbjuda plats vid korttidsboende. Då erbjudandet tillgodosåg behovet av rekreation och miljöombyte ansågs kvinnan ej ha rätt att istället få insatsen tillhandahållen i form av lägervistelse.

Korttidstillsyn 9 § 7 LSS

Syfte

Syftet med insatsen är att tillförsäkra en trygg situation och en meningsfull sysselsättning för skolungdomar över 12 år, då föräldrarna förvärvsarbetar eller vid andra särskilda skäl. Rätten till barnomsorg upphör eftervärsterminens slut det år som barnet fyller 13 år. Det är därmed från den tidpunkten som rätt till korttidstillsyn kan föreligga. Eftersom korttidstillsyn ges före och efter skolan är en förutsättning att erhålla korttidstillsyn att den enskilde går i skolan. Med skola avses skolgång upp till och med gymnasienivå.

Insatsen kan ges före och efter skolans slut, under lov dagar, studiedagar och längre lov som sommarlov. Resa till och från korttidstillsyn, utöver skolskjuts, ingår i föräldraansvaret.

Bedömningsgrunder

En utredning ska visa vilket behov av tillsyn som den enskilde har. Om den enskilde inte har behov av tillsyn och yrkandet om insats utgår från att erhålla en meningsfull sysselsättning ska utredning också beskriva vilka andra sysselsättningar den enskilde har. I bedömningen ska beaktas om behovet av meningsfull sysselsättning är tillgodosett på annat sätt.

- Är den enskilde över 12 år och har rätten till barnomsorg upphört?
- Har den enskilde behov av tillsyn före eller efter skolan, eller under skollov?
- Om den enskilde inte har behov av tillsyn, är behovet av meningsfull sysselsättning tillgodosett på annat sätt än genom insatsen?

Beslut

Beslut om korttidstillsyn fattas som regel som längst under den tid som gymnasieskola pågår. Ett beslut ska därför förbehållas att gälla maximalt under den perioden. Det kan också av annan anledning vara påkallat att tidsbegränsa ett beslut, t.ex. då behovet kan förväntas förändras över tid. En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet.

Avgift

Avgift för självkostnader avseende kost debiteras.

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 2888-14. En ansökan om insatsen korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov enligt 9 § 7 p LSS kan inte avslås på den grunden att behovet istället kan tillgodoses genom utökad assistansersättning.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 5651-13. En 14-årig pojke med autism och utvecklingsstörning nekades insatsen korttidstillsyn enligt 9 § 7 p LSS. Hans behov av tillsyn, trygghet och en meningsfull sysselsättning ansågs redan tillförsäkrat genom att han var beviljad assistansersättning all vaken tid. Syftet med insatsen korttidstillsyn enligt 9 § 7 p LSS är - till skillnad från insatsen korttidsvistelse enligt 9 § 6 p LSS - inte att bryta ett ensidigt beroende mellan barn och föräldrar.

Kammarrätten i Sundsvall, mål nr 1580-09. En 17-årig pojke som omfattades av 1 § 1 p. LSS ansökte om korttidstillsyn före och efter skolan samt under skollov. Vårdnadshavare studerade och arbetade vissa dagar och kommunen beviljade korttidstillsyn för endast de dagarna. Av kammarrättens avgörande framkommer att det förvisso inte finns något hinder att bevilja korttidstillsyn endast utifrån behovet av en meningsfull sysselsättning. Men då pojken även var beviljad korttidsvistelse utanför hemmet ansågs hans behov av en strukturerad sysselsättning vara tillgodosett genom insatser i redan beviljad omfattning. Han uppnådde redan goda levnadsvillkor.

Bostad med särskild service för barn och ungdomar 9 § 8 LSS

Syfte

Barn som på grund av sin funktionsnedsättning inte kan bo hos sina föräldrar, kan ha rätt att bo i en annan familj, familjehem eller i en bostad med särskild service. Boende med särskild service kan både vara orsakat av barnets skolsituation eller av ett omfattande omvårdnadsbehov. Boendet avser ofta att tillgodose komplicerade omvårdnadsbehov och det är i första hand det behovet som föranleder valet av denna boendeform. Med ett omfattande omvårdnadsbehov avses mer än aktiverings- och motiveringsinsatser samt att upprätthålla struktur. Med omvårdnadsbehov avses i sammanhanget också tillsyn och stöd som ges i förhållande till ett utåtagerande beteende.

Bedömningsgrunder

Vid bedömning av rätt till bostad med särskild service för barn och ungdomar eller familjehem ska utredas om det föreligger sådana omfattande omvårdnadsbehov att den enskilde inte kan bo i föräldrahemmet.

När det rör sig om behov av boende orsakat av skolsituationen ska bedömas om den enskilde har behov av bostad med särskild service för att kunna slutföra studier. Insatsen kan innebära att den enskilde helt eller delvis bor utanför föräldrahemmet.

För barn under 15 år ska familjehem övervägas i första hand. Placering i familjehem kan ske som ett komplement till föräldrahemmet. Placeringen avslutas som regel i samband med avslutad skolgång.

Omfattande omvårdnadsbehov

- Utifrån funktionsnedsättning föreligger omfattande (frekventa återkommande dagligen) omvårdnadsbehov av praktisk karaktär, t.ex. av- och påklädning, förflyttning, hygien m.m. eller
- Det föreligger omfattande omvårdnadsbehov i form av tillsyn och stöttning mot bakgrund av ett utåtriktat beteende. Beteendet ska vara en följd av funktionsnedsättningen och ha funnits över tid och
- Behovet ska föranleda kontinuerlig närvaro av personal och
- Hjälpbehovet är inte tillgodosett på annat sätt, däribland genom andra insatser som ges i ordinärt boende eller i kommunal verksamhet.

Behov som följd av skolsituationen

- Skolgång inom grund- eller gymnasieskola pågår på annan ort och
- Vid boende på annan ort föreligger ett behov av kontinuerlig närvaro av personal för stöttning i vardagen (hjälpbehov behöver inte vara av omfattande eller komplicerad karaktär) och
- Avstånd mellan skola och föräldrahem medför att boende i föräldrahemmet inte är möjligt då pendlingsavståndet är för långt.

Beslut

Enligt gällande delegationsordning beslutar enskilda utskottet om insats. Förslag till beslut upprättas av handläggare. Beslutet ska vara tidsbegränsat. Vilken tidsbegränsning som ska gälla får bedömas i det enskilda fallet. När skolgång upphör ska också beslutet upphöra att gälla.

Avgift

Föräldrar är skyldiga att i skäligen utsträckning bidra till kommunens kostnader i de fall någon som är under 18 år, med stöd av LSS, får omvårdnad i ett annat hem än det egna. I förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade anges att 6 kap. 2-4 §§ socialtjänstförordningen ska gälla även barn som placeras med stöd av LSS-lagstiftningen. Förälders bidrag till kommunens kostnader för det placerade barnet beräknas på samma grunder som om det gäller att bestämma betalningsskyldigheten för var och en av dem enligt 18-19 kap. socialförsäkringsbalken.

LSS-handläggare svarar för utredning om avgiftsutrymme enligt gällande rutin (*Rutin för beslut om föräldrars skyldighet att i skäligen utsträckning bidra till kommunens kostnader när deras barn vårdas i annat hem än det egna*).

Kommunal samverkan

Eftersom insatsen bostad med särskild service eller familjehem ofta påverkar barnets skolgång behöver i dessa fall samverkan ske med bildningsförvaltningen som ansvarar för skolgången.

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 5575-01. En funktionshindrad elev ansökte till och antogs vid en gymnasiesärskola i en annan kommun än sin hemkommun. Eleven ansågs, för att kunna påbörja och fullfölja utbildningen, ha rätt till insats av sin hemkommun i form av bostad med särskild service för barn enligt LSS.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 3691-19. En elev med autismspektrumtillstånd blev antagen på en skola utanför kommunen. Det förelåg inte omfattande omvårdnadsbehov som motiverade till bostad med särskild service för barn. Då skolan låg inom pendlingsradie från hemmet och då eleven kunde använda färdtjänst för resor mellan hemmet och skolan var inte insatsen en förutsättning för att kunna slutföra sina studier.

Kammarrätten i Jönköping (mål nr 1352-16). En pojke som tillhörde LSS personkrets och som hade en beteendestörning med aggressivitet och brister i den empatiska förmågan ansågs ha ett komplicerat omvårdnadsbehov. Pojken hade rätt till en bostad med särskild service för barn och ungdom. Vid bedömningen beaktade kammarrätten att pojkens konflikter med en hemmaboende syster riskerade att öka och att vårdnadshavare, med hänsyn till omständigheterna i övrigt, inte fullt ut kunde tillmötesgå pojkens behov.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 3309-23. En pojke med intellektuellt funktionshinder sökte om bostad med särskild service för barn och ungdom. Han hade ett visst fysiskt hjälpbehov som inte berättigade till bostad med särskild service för barn och ungdom. Men inte heller hans utåtagerande beteende, som han endast visade i hemmet, berättigade till insatsen. Pojken hade inte gjort sannolikt att hade behov av så omfattande hjälp- och stödinsatser att behov av insatsen fanns.

Kammarrätten i Sundsvall, mål nr 972-21. En pojke med autism hade svårt att komma igång med aktiviteter i vardagen. Han hade behov av påminnelser, behov av struktur och förberedelser. När han inte klarade att genomföra aktiviteter låste han sig. Pojken hade problem med störande ljud och hade en hyperaktiv känslighet för beröring. Dessa omständigheter var inte tillräckliga för att han skulle ha ett så omfattande tillsyns- eller omvårdnadsbehov att hade behov av en bostad med särskild service för barn och ungdomar.

Förvaltningsrätten i Linköping, mål nr 487-20. En enskild ungdom som bodde i föräldrahemmet hade inte rätt till bostad med särskild service för barn eller ungdom. Den enskilde hade bland annat behov av stöttning vid hygien. Förvaltningsrätten konstaterade att den enskildes hjälpbehov avsåg aktiverings- och motiveringsinsatser samt struktur. Sådana hjälpbehov är inte att betrakta som omfattande omvårdnadsbehov och insatsen kunde inte beviljas.

Bostad med särskild service för vuxna 9 § 9 LSS

Syfte

Syftet med bostad med särskild service är att möjliggöra för enskilda som omfattas av personkretsen i LSS och som har ett omfattande hjälpbehov i den dagliga livsföringen att flytta till egen bostad.

Bostad med särskilt service kan ges som tre huvudformer; särskilt anpassad bostad, servicebostad eller gruppbofastad.

Särskilt anpassad bostad

En särskilt anpassad bostad är en av kommunen anvisad lämplig bostad med en viss grundanpassning till funktionshindrade personers behov (prop. 1992/93:159 s. 87 och 179). Av uttalanden i ett utredningsbetänkande framgår att med grundanpassning avses olika anpassningar av bostadens fasta funktioner i och i anslutning till bostaden (SOU 2008:77 s. 605).

Grupp- och servicebostad

Dessa boendeformer består av personalresurser som ges i en av kommunen anvisad bostad. Insatsen avser att tillförsäkra personer med omfattande funktionshinder tillgång till en lämplig och individuellt anpassad bostad med service.

I förarbetet till LSS framgår att gruppboendestaden är tänkt att vara ett bostadsalternativ för personer som har ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. I gruppboendestaden ska det finnas erforderlig fast kollektiv bemanning som i huvudsak ska täcka de boendes hela stödbehov. Enligt rättspraxis gäller i princip samma förhållanden när det gäller servicebostad. Det är behovet av närhet till personal som är den huvudsakliga skillnaden de olika boendeformerna emellan. I en gruppboendestad finns maximalt sex lägenheter. Servicebostad innehåller vanligtvis fler lägenheter.

Bedömningsgrunder

Vid en bedömning av rätt till insatsen bostad med särskild service, boendeformerna service- och gruppboendestad, ska avgöras om det föreligger ett kontinuerligt behov av personal tillgänglig, i princip under hela dygnet. Om behovet avser mindre omfattande eller förutsägbara insatser som tillgodoses vid särskilt bestämda tillfällen föreligger inte rätt till insatsen. Enskilda kan vid sådana tillfällen emellertid ha rätt till andra insatser såsom hemtjänst- eller boendestöd.

- Det föreligger ett omvårdnadsbehov utifrån funktionsnedsättning som uppkommer med viss frekvens i vardagen och livssituationen och
- Hjälpbehovet har en sådan karaktär att det utgör mer än aktiverings- och motiveringsinsatser eller behov av struktur och
- Det föreligger ett behov av personalkontinuitet. Med det menas att behovet är av sådan karaktär att personal behöver finnas tillgänglig när behov uppstår och
- Att behovet inte tillgodoses genom insatser i ordinärt boende och som ges vid bestämda tillfällen.

Utredning och beslut

Av utredning ska den enskildes behov av stöd framgå. Beslutet ska inte innehålla uppgift om boendeform eller något namngivet boende. Det är kommunens boendegrupp (boendegruppen består av representanter från myndighet, utförare och HSL) som erbjuder lämplig verkställighet. Därmed vilket specifikt boende som är aktuellt och som tillgodoser behoven. Vanligtvis avser bostad med särskild service en livslång insats. Därför ska i normalfallet ett beslut inte innehålla någon tidsbegränsning. Men då behov ändå kan förändras över tid ska alla beslut om insatsen innehålla ett förbehåll om omprövning.

Som regel kan en enskild inte begära att en insats ska tillgodoses i ett specifikt boende. Dock ska de insatser som ges tillförsäkra enskilda goda levnadsvillkor. Om erbjuden insats inte tillgodoser behovet ska annan verkställighet erbjudas. I den situation att det föreligger tvist huruvida behovet faktiskt tillgodoses genom erbjuden verkställighet kan saken prövas av förvaltningsdomstol. Den enskilde kan på sådant sätt överklaga beslutet om verkställighet.

Domar

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 2032-11. En enskild som inte hade problem med att förflytta sig i bostaden eller att använda toalett, kök och sanitetsutrymmen, men som önskade anpassningar i form av skydd mot ljud och möjlighet att hålla temperaturen nere i bostaden var inte i behov av grundanpassningar i den mening lagstiftaren avsett.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 2650-17. En bostad med särskild service är avsedd för personer med omfattande behov av hjälp och stöd samt tillgång till personal. Insatsen kan utformas olika beroende på omfattningen av dessa behov. Hjälpbehovet kan vara av praktisk karaktär men också utgöras av påminnelser. Daglig hjälp med påminnelser och praktisk hjälp som uppstår vid oförutsägbara situationer dygnet runt och som krävde att personal fanns tillgänglig medförde att rätt till bostad med särskild service förelåg.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 192-18. En gruppboende är avsedd att vara ett bostadsalternativ för den som har ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. I det fall det inte finns tillräckliga uppgifter som visar att det föreligger ett kontinuerligt behov av stöd i den omfattningen kan insatsen inte beviljas. Kammarrätten bedömde att uppgifter om hjälpbehov vid hushållssysslor och som lämnats genom anhöriga inte kunde ligga till grund för beslutet, då den enskilde visat förmåga att med vägledning klara att genomföra vissa aktiviteter. Det gick enligt kammarrättens mening inte heller att utesluta att den enskilde kunde utveckla sina färdigheter.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 4689-14. En enskild med Aspergers syndrom nekades insatsen bostad med särskild service. Den enskilde klarade vissa aktiviteter i den dagliga livsföringen och behövde viss aktivering vid andra. Ett hjälpbehov i den omfattningen var inte tillräckligt för att berättiga till bostad med särskild service. Kammarrätten erinrade samtidigt att det ålåg kommunen att erbjuda boende som är anpassat utifrån den enskildes behov av stöd. Kommunen skulle därför erbjuda andra lösningar som tillgodosåg behovet.

Daglig verksamhet 9 § 10 LSS

Syfte

Syftet med insatsen daglig verksamhet är att genom sysselsättning bidra till personlig utveckling och att främja delaktigheten i samhället.

Att ha ett arbete är av mycket väsentlig betydelse för människors livskvalitet och delaktighet i samhällslivet. Arbete svarar mot mänskliga behov av gemenskap, utveckling och en meningsfull tillvaro (prop. 1992/93:159 s. 88).

Bedömningsgrunder

Daglig verksamhet riktar sig till enskilda som anges i personkretsen enligt 1 § 1-2 pp LSS. Rätten till insatsen avser enskilda i yrkesverksam ålder och som saknar arbete, som inte studerar eller har annan daglig sysselsättning. När det gäller omfattningen av insatsen bör samma generella riktlinjer användas som i arbetslivet. Daglig verksamhet ska inte uppfattas som en anställningsform. Det är inte fråga om ett avlönat arbete och syftet är inte heller att producera varor eller tjänster. I insatsen ingår omvårdnad (prop. 1992/93:159 s. 90-91).

Som framgår ovan riktar sig daglig verksamhet endast till enskilda som omfattas av LSS två första personkretsar. Det innebär att enskilda med funktionsnedsättning och som omfattas av den tredje personkretsen kan ansöka om stödinsats i form av dagverksamhet, som istället utgår från SoL.

Vid utredning om daglig verksamhet ska prövas om förutsättningarna för att ges insatsen är uppfyllda. Enligt rättspraxis avses med yrkesverksam ålder enskilda som avslutat grundskola och som inte nått pensionsåldern. Utifrån vad som anges i lagens förarbete när det kommer till arbete och studier måste den delen förstås på så sätt att sådana aktiviteter inte kan samvariera med daglig verksamhet. Den som studerar eller förvärvsarbetar kan inte ges insatsen. Undantaget kan dock vara studier (enstaka kurser) i mycket begränsad omfattning.

Personalen vid daglig verksamhet svarar för samtliga insatser som den enskilde behöver under verkställande av insatsen. Det betyder att det endast i särskilda situationer kan beviljas personlig assistans under daglig verksamhet.

- Den enskilde är i yrkesverksam ålder
- Den enskilde arbetar inte
- Den enskilde studerar inte
- Behovet av meningsfull sysselsättning tillgodoses inte på annat sätt.

Beslut

Enligt lagens förarbete bör insatsen jämföras med övriga arbetslivet när det kommer till omfattningen. Beslut om daglig verksamhet ska dock inte innehålla någon angiven omfattning. Det ska i beslut istället framgå att omfattningen maximalt kan motsvara ett heltidsarbete och att omfattningen planeras tillsammans med verkställigheten.

Avgift

Resor till och från daglig verksamhet ingår inte i beslutet. Utförare ansvarar för planering av resor till och från daglig verksamhet. En avgift utgår för resorna.

Domar

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 3006-19. En enskild sökte daglig verksamhet i samband med studieuppehåll för sommaren. Kammarrätten ansåg att det låg i sakens natur att enskilda som utbildar sig har lov under pågående utbildning, på samma sätt som

förvärvsarbetande har semester. Således kan enskilda som bedriver heltidsstudier anses utbilda sig i lagens mening även under bland annat lov. Därmed var förutsättningarna för att beviljas daglig verksamhet inte uppfyllda.

Förvaltningsrätten i Stockholm, mål nr 14990-18. En 16-åring beviljades insatsen daglig verksamhet. Med yrkesverksam ålder avses den tidpunkt från det att skolplikten upphört. Därmed är kriterierna i den delen uppfyllda. Då även övriga kriterier var uppfyllda och då behovet av sysselsättning inte tillgodosågs på annat sätt förelåg rätt till daglig verksamhet.

Högsta förvaltningsdomstolen, mål nr 927-13. En enskild begärde att få behålla sin dagliga verksamhet efter att ha passerat 67 års ålder. Enligt LSS förarbete gäller rätten till daglig verksamhet primärt personer i yrkesverksam ålder. Högsta förvaltningsdomstolen uttalade att insatsen enligt lagens ordalydelse begränsats till att omfatta funktionshindrade i yrkesverksam ålder och därför ska förstås så att den gäller personer som inte uppnått normal pensionsålder. Pensionssystemet innebär en flexibel pensionsålder med rätt att kvarstå i anställning till 67 års ålder. Rätten till daglig verksamhet enligt LSS kan därför inte kvarstå längre än så.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 1715-07. En enskild med Aspergers syndrom var sedan flera år beviljad daglig verksamhet enligt LSS, med förbehåll om att insatsen kunde omprövas vid ändrade förhållanden. Då den enskilde alltjämt var i stort behov av sysselsättning, ansågs insatsen ej kunna dras in på grund av dennes bristfälliga deltagande.

Individuell plan

Enligt 10 § LSS ska kommunen på den enskildes begäran, i samband med att insats beviljas, upprätta en plan där beslutade och planerade insatser framgår. Planen kan också innehålla sådana stödinsatser som ges av annan huvudman än kommunen. En begäran om individuell plan kan också lämnas av den enskilde vid ett annat tillfälle än när insatsen eller insatserna beviljades. Planen upprättas i samråd med den enskilde och ska följas upp löpande, minst en gång per år.

Den individuella planen är avsedd att klargöra vilka behov av stödinsatser som föreligger och att underlätta samordning mellan olika huvudmän. Planen kan med den enskildes samtycke delges de andra huvudmän som är inblandade. Om det finns samordningsplaner där det aktuella innehållet redan framgår, genom t.ex. det uppdrag som kommunen har enligt SoL, finns inte skäl att upprätta ytterligare en plan utifrån LSS.

Vilka frågor som kan vara aktuella i en individuell plan är ytterst personbundna. Den kan således ha en stor variation i innehållet. Dock kan det finnas vissa frågor som kan vara av vikt vid upprättande av planen.

Syftet med planen

- Målsättningar, på både kort och lång sikt
- Datum för upprättande
- Deltagare vid upprättande
- Ansvarsfördelning för stödinsatser
- Uppföljningsdatum
- Den enskildes samtycke att delge andra planen
- Den enskildes undertecknande.

Handläggning

Ansökan

Ett ärende inleds när kommunen tar emot en ansökan. Förvaltningslagen (FL) reglerar övergripande hur ett ärende ska handläggas. Där framgår bland annat att kommunen ska handlägga ärenden så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rätts-säkerheten eftersätts. Handläggningen ska som regel vara skriftlig, men kan vara muntlig om det inte är olämpligt.

Utreda behov

Kommunen ska handlägga ärendet och inhämta de uppgifter som krävs för att kunna fatta beslut. Innan beslut fattas i ett ärende ska den enskilde, om det inte är uppenbart obehövt, underrättas allt utredningsmaterial av betydelse för beslutet och lämnas möjligt att inom en bestämd tid lämna yttrande över materialet.

Beslut

En inledd utredning ska avgöras genom ett beslut. Beslutet ska vara skriftligt och ska innehålla:

- dagen för beslutet
- vad beslutet innehåller
- vem eller vilka som har fattat beslutet
- vem eller vilka som har varit föredragande, och
- vem eller vilka som har medverkat vid den slutliga handläggningen utan att delta i avgörandet.

Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska innehålla en klargörande motivering, om det inte är uppenbart obehövt. En sådan motivering ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för kommunens ställningstagande. Kommunen ska så snart som möjligt delge den enskilde beslutet. Om beslutet får överklagas ska kommunen skriftligen upplysa hur överklagan går till.

Hantera överklagan

I samband med ett överklagande tar kommunen ställning till om överklagandet inkommit i rätt tid. Om överklagandet inkommit i rätt tid ska kommunen skyndsamt överlämna överklagan till högre rättsinstans.

Dokumentation i handläggning

Dokumentation förs i förvaltningens verksamhetssystem för dokumentation. All handläggning av ärenden som rör enskild samt genomförande av beslut ska enligt 21 a-b § LSS dokumenteras. Dokumentationskyldighet gäller alla kommunens verksamheter. Skyldigheten fullgörs genom dokumentation av utredningar och beslut samt genom löpande anteckningar om beslutens verkställighet. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse.

Dokumentation behövs av flera olika skäl bland annat att tillgodose kraven på den enskildes rättssäkerhet. Det är viktigt att dokumentationen omfattar de uppgifter som krävs för att kunna ge den enskilde en god och säker omsorg. Det är av vikt att dokumentationen blir objektiv och saklig.

Formellt om beslut

Vilken delegat som får fatta beslut i ett ärende framgår av vård- och omsorgsnämndens delegeringsordning. När rätt till insats föreligger fattas beslut om bifall till ansökan. I annat fall avslås den. Bifall kan också avse viss del av ansökan medan en annan del avslås, så kallat delavslag.

Ett bifallsbeslut ska innehålla en tidsbegränsning om behoven kan komma att förändras över tid. Om ett beslut tidsbegränsas ska av beslutet framgå motivering av det ställningstagandet. Vissa beslut, som rör insatser där det framstår som tydligt att behoven inte kommer förändras, ska som regel inte tidsbegränsas (se vidare *Följ upp och omprövning*).

Ett myndighetsbeslut som är gynnade får endast ändras till den enskildes nackdel om det framgår av beslutet eller av de föreskrifter som beslutet är grundat på, om det finns tvingande säkerhetsskäl eller om den enskilde eller dennes företrädare lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter. Det innebär att ändring av norm eller reglering inte får föranleda att ett beslut ändras, t.ex. att en annan bedömning görs med utgångspunkt i samma uppgifter som redan finns tillgängliga vid det ursprungliga beslutet eller vid ändringar i lagen. Utifrån de här omständigheterna ska ett beslut som kommunen fattar innehålla ett förbehåll om möjlighet till omprövning och att beslutet vid en sådan prövning kan komma att ändras. Med omprövning menas alltså att ett gällande beslut provas på nytt.

Formellt om överklagande

Vård- och omsorgsnämndens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol om nämnden har meddelat beslut enligt LSS. Detta gäller även beslut om avgift (med undantag för avgift vid placering av barn).

Ett överklagande ska vara skriftligt och innehålla personuppgifter, vilket beslut som överklagas och hur det ska ändras. Överklagandet ska ha inkommit till vård- och omsorgsförvaltningen inom tre veckor från den dag den enskilde fick del av beslutet.

Rättsliga instanser är förvaltningsrätt, kammarrätt och högsta förvaltningsdomstolen. Det är endast den som berörs av ett beslut som får överklaga det. Av vård- och omsorgsnämndens delegationsordning framgår vilken delegat som får yttra sig i ärenden i domstol.

Följa upp och omprövning

För att den enskilde ska få de insatser eller stöd som det beslutats om ska dessa följas upp och dokumenteras. Uppföljningen ska också användas för att bedöma om en insats behöver fortsätta, förändras eller avslutas. Det underlag som används vid uppföljning kan vara uppdragsbeskrivning, genomförandeplan och uppgifter från inblandade aktörer eller professioner. Uppföljningen ska involvera den enskilde och belysa hur väl de insatser som den enskilde erhållit svarar om mot de mål som de beviljade insatserna syftat att uppfylla.

Beslut om insatser kan beläggas med en tidsbegränsning. Det vill säga att ett beslut gäller till och med en viss tid. En sådan tidsbegränsning ska dock vara motiverad. Beslut ska på sådant sätt inte på rutinmässiga grunder föreläggas med tidsbegränsning. I varje ärende ska således göras en individuell bedömning. Samtidigt kan vara aktuellt att tidsbegränsa beslut i olika situationer, däribland där det framkommer att den enskildes behov av stöd kan komma att förändras. Då de olika insatserna har skilda innehåll och syfte är det också naturligt att vissa insatser i större utsträckning blir föremål för tidsmässig begränsning. Det kan t.ex. röra sig om ledsagning i samband med mer eller mindre tillfälliga aktiviteter. Andra insatser rör barn och är till sin utformning avsedda att finnas tillgängliga under vissa omständigheter, t.ex. korttidstillsyn. Värt att notera är också att LSS endast medger insats till enskilda som begärt det. Det innebär att enskilda som fått ett tidsbegränsat beslut och som avser att ta emot insatsen efter det att tidsperioden löpt ut på nytt ska begära det.

Det är handläggarens uppgift att följa upp och säkerställa att den enskilde får de insatser som varje beslut avser och att innehållet är av god kvalitet. Nämnden kan i vissa fall upphandla utförande från enskild verksamhet med tillstånd från IVO. Även i sådana ärenden är det handläggarens ansvar att följa upp insatsen.

Hur ett beslut ska följas upp och när är inte reglerat i lag och kan bestämmas utifrån vilken insats som avses och hur länge den ska pågå. Det är dock viktigt att uppföljningen sker systematiskt årsvis och vid behov med tätare intervall. Uppföljning av ärenden rörande bostad med särskild service eller familjehem enligt 9 § 8 p. LSS ska genomföras minst två gånger per år.

Kollegie- och aktgranskning

För att värna om enskildas rättssäkerhet och för att verksamheten ska kunna förbättras och utvecklas, ska verksamheten systematiskt utvärderas. Kvalitetsmål i myndighetsutövningen är:

- Att verksamheten uppfyller krav och mål för verksamheten
- En rättssäker handläggning
- Att handläggningen går att följa över tid.

För att säkra kvaliteten i handläggningen inom vård- och omsorgsförvaltningen ska granskning av akter ske en gång per år.

Barnets bästa

Vid utredning som direkt eller indirekt berör barn ska hänsyn tas till barnets bästa. Barnet har rätt att få relevant information och att ges möjlighet framföra sina åsikter (6 a § och 8 § LSS). I utredningen ska framgå hur barnperspektivet beaktats.

Barnkonventionen är sedan flera år antagen som svensk lag. Syftet med barnkonventionen är att garantera alla barn deras mänskliga rättigheter. Konventionen ska tillämpas vid myndighetsutövning.

Barnkonventionens grundprinciper

Artikel 2: Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3: I alla åtgärder som rör barn ska man i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa.

Artikel 6: Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas fysiskt, psykiskt, andligt, moraliskt och socialt.

Artikel 12: Barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem. När åsikterna beaktas ska man ta hänsyn till barnets ålder och mognad.

Barnets bästa är ett tillvägagångssätt som innebär att de beslut som påverkar barn ska föregås av en bedömning av vilka konsekvenser beslutet kan få för det enskilda barnet. Den som fattar beslut behöver motivera vad barnets bästa bedöms vara, hur prövningen har genomförts och hur barnets bästa har bedömts gentemot andra intressen. Om ett beslut tas som inte är i linje med barnets bästa, ska även kompensatoriska åtgärder redovisas. Återkoppling ska därefter ges till det enskilda barnet.

För att beskriva hur en prövning av barnets bästa kan gå till har Barnombudsmannen tagit fram en process indelad i sju steg. Hur omfattande prövningen bör vara beror på ärendets beskaffenhet.

De sju stegen i processen

1. Beskriv ärendet där beslut ska fattas.
2. Lyssna till barnet eller barnen.
3. Inhämta kunskap.
4. Låt barnkonventionen vägleda.
5. Ta fram handlingsalternativ och analysera konsekvenser.
6. Bedöm barnets bästa och fatta beslut.
7. Återkoppla och utvärdera.

Dokumentation ska göras skriftligt på ett sätt så att prövningen blir tydlig för såväl de som kan komma att granska beslutet som det eller de barn eller andra som berörs.

Bedömningen av barnets bästa ska beskrivas, hur tungt det väger mot andra intressen samt om beslutet är förenligt med barnets bästa eller inte.

Barnets bästa är dynamiskt och förändras över tid. Såväl samhället som kunskapen om barn förändras över tid. Därför behöver prövningarna av barnets bästa och beslut som fattats utifrån dessa prövningar granskas återkommande och ibland behöver omprövningar göras. I enskilda ärenden ska beaktas att barndomen är en tid av utveckling. I och med att barnet utvecklas förändras också vad som är barnets bästa. Redan fattade beslut bör omprövas med ett rimligt tidsintervall i takt med att barnet och dess förmåga att uttrycka sina åsikter utvecklas (Prövning av barnets bästa, Ett stödmaterial för beslutsfattare och tjänstemän, Barnombudsmannen).

Förhandsbesked och tillfällig vistelse

Bestämmelser om förhandsbesked finns i 16 § LSS har till syfte att underlätta för funktionshindrade att flytta mellan olika kommuner. Om en enskild som tillhör personkretsen tänker flytta och bosätta sig i en annan kommun kan han eller hon ansöka om förhandsbesked om rätten till insatser enligt 9 § i den kommunen. Avsikten att flytta måste dock vara klar, bestämd och ge uttryck för ett välgrundat ställningstagande. Ansökan kan avse samtliga insatser och ska behandlas på samma sätt som om han eller hon redan varit bosatt i kommunen.

Förhandsbeskedet gäller under sex månader räknat från den dag då insatserna blir tillgängliga för den enskilde.

Förhandsbesked ska också meddelas på ansökan av en person som redan är bosatt i kommunen, om en annan kommun har ansvar för insatserna och om ansökan avser insats enligt 9 § 8 eller 9 § 9 p. LSS, eller då ansökan avser andra insatser och den enskilde ordnar eget boende.

Grundregeln är att bosättningskommunen har ansvar för insatser som ges enligt 9 § 2-10 pp. LSS. Det gäller även vid vistelser i annan kommun. Emellertid finns situationer i samband med enskildas vistelse i annan kommun som kan innebära att akuta behov av insatser uppstår. I dessa situationer är det vistelsekommunen som har ansvar att bistå med de stödinsatser som den enskilde har behov av. Bestämmelser om vistelsekommunens ansvar finns i 16 § LSS.

Övrigt

Anhörigperspektiv

I 5 kap. 10 § SoL finns bestämmelser om att kommunerna ska erbjuda stöd till personer som vårdar och stödjer närstående som är äldre, långvarigt sjuk eller som har en funktionsnedsättning, i syfte att underlätta anhörigas situation.

Enligt den nationella anhörigstrategin som kom 2022, ska ett anhörigperspektiv genomsyra hela vård och omsorgens verksamhet från beslut, planering, genomförande och uppföljning. Med *anhörigperspektiv* menas ett förhållningssätt där familjen eller andra personer som är viktiga för individen, såsom granne eller vän, synliggörs och när det är möjligt görs delaktiga i vården och omsorgen på det sätt som de själva önskar. Utgångspunkten är att vuxna anhörigas insatser och delaktighet alltid ska bygga på frivillighet, med några undan-tag som regleras i äktenskapsbalken och föräldrabalken.

Handläggare kan involvera anhöriga genom att:

- Bjuda in och synliggöra anhöriga i biståndsutredningen
- Ge relevant information
- Lyssna till anhöriga. Vad gör de idag? Vad vill de göra? Behov av samarbete?
- Verka för att stödet till individen indirekt kan vara ett stöd/avlastande för anhöriga
- Hålla regelbunden kontakt och följa upp stödinsatserna
- Uppmärksamma den anhöriges behov av stöd för egen del, nu eller framöver
- Ge information om kommunens anhörigstöd och möjligheten att ansöka om stöd för egen del.

Anhörigstöd kan också ges som individuellt utformade biståndsinsatser med beslut enligt 4 kap. 1 § SoL. En sådan insats är avgiftsfri avlösarservice som ges anhöriga efter myndighetsbeslut.

Anmälan om missförhållande som rör barn

Anställda hos myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdomar samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd (14 kap. 1 § SoL).

God man och förvaltare

Kommunen ska anmäla behov av god man eller förvaltare till överförmyndaren (15 § 6 p. LSS). Det är den som uppmärksammar behovet som ska göra anmälan.

Lex Sarah och avvikelser

Den som fullgör uppgifter inom socialtjänstens område ska enligt 24 b § LSS genast rapportera om han eller hon uppmärksammar eller får kännedom om ett miss-förhållande eller en påtaglig risk för missförhållande, som rör den som får eller som kan komma i fråga för insatser inom verksamheten.

Samverkan

Samverkan såväl internt som externt är en förutsättning för att säkra kvalitet rörande de insatser som ges i verksamheten inom vård- och omsorgsförvaltningen.

En förutsättning för att samverkan ska fungera är att det finns samtycke från den enskilde. Ett sådant samtycke ska alltid inhämtas från den som uppmärksammar behovet av samverkan.

Sökande med annat språk

Tolk ska användas vid behov då information på den enskildes hemspråk ska tillhandahållas.

Tystnadsplikt

Kommunens verksamheter har tystnadsplikt och sekretess. Det innebär att inga uppgifter om enskilda får lämnas ut till andra myndigheter eller utomstående personer. Undantag får göras i särskilda fall.

Planering vid slutenvård

Lag om utskrivning från slutenvård syftar till att främja en god vård och en socialtjänst av god kvalitet för enskilda som skrivs ut från slutenvård och som då behöver insatser genom socialtjänsten, den kommunalt finansierade hälso- och sjukvården eller den regionfinansierade öppna vården.

Kommunerna i Sörmland har genom en överenskommelse med region Sörmland tagit fram en särskild riktlinje för processen kring in- och utskrivning från slutenvård. Riktlinjen beskriver hur planeringen kring enskildas stöd vid utskrivning ska gå till.

Regionens tandvårdsstöd

En del sjuka, äldre eller personer med funktionsnedsättning har rätt till ekonomiskt stöd från regionen för sin tandvård. Enskilda som har omfattande behov av vård och omsorg kan ha rätt till tandvård inom ramen för regionens hälso- och sjukvårdstaxa. I regionens tandvårdsstöd ingår uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård.

Uppsökande verksamhet omfattar bland annat munhälsobedömning en gång per år. Munhälsobedömningen är kostnadsfri och syftar till att bedöma behovet av tandvård. Den som behöver tandvård för att förbättra sina möjligheter att äta utan smärta och obehag har rätt till så kallad nödvändig tandvård.

Tandvårdsstöden i Region Sörmland omfattar personer som är folkbokförda i Södermanlands län och är 24 år eller äldre.

Enskilda som omfattas av LSS och har pågående insats eller personer som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser har rätt till uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Med omfattande insatser menas personlig omvårdnad under större delen av dygnet, minst tre gånger per dygn och trygghetslarm eller tillsyn för natten. Varaktighet avser i sammanhanget ett behov som förväntas kvarstå minst ett år. Det finns inget krav att enskilda som har omfattande omvårdnadsbehov ska ha pågående insatser genom kommunen. Behov av omvårdnad och tillsyn kan vara tillgodosedda på annat sätt, t.ex. genom närstående.

Det är bistånds- och LSS-handläggare, sjuksköterska i särskilt boende, som bedömer om en enskild har rätt till uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Handläggare gör bedömningen för enskilda som bor i ordinärt boende eller som omfattas av LSS. Den som utfärdar intyget ska erbjuda den enskilde en munhälsobedömning. Bedömningen av rätt till tandvårdsstödet meddelas regionen som utfärdar ett tandvårdskort.

Den som utfärdar tandvårdsintyg ska genomgå en särskild utbildning.

Avgifter

Som regel gäller att kommunen inte får ta ut avgift för omvårdnad som ges med stöd av LSS. Kommunen får dock, som framgår av bestämmelserna i 18-20 §§ LSS, ta ut avgift från den som har assistansersättning och som överlämnat till kommunen att utföra assistansen. Enligt samma bestämmelser får kommunen ta ut skäliga avgifter för bostad, fritidsverksamhet och för kulturella aktiviteter av de som tar emot insatser enligt LSS och som har hel allmän ålderspension, hel sjukersättning, hel aktivitetsersättning eller annan inkomst av motsvarande storlek. För barn upp till 18 år som genom LSS får omvårdnad i ett annat hem än det egna får kommunen ta ut avgift som motsvarar underhållsbidrag för barnet.

Kommunen tar ut en avgift motsvarande självkostnadspris för måltider i samband med korttidsvistelse, korttidstillsyn och daglig verksamhet. Av kommunens författningssamling (KFS 3:13) framgår vilka självkostnadspriser som kommunen använder. Den som bor i bostad med särskild service enligt LSS betalar hyra. Avgift för barn som får omvårdnad i ett annat hem beräknas och fastställs av LSS-handläggare. Ett sådant beslut går inte att överklaga.